

SUOSI YHTÄ, SYRJIT TOISTA

Kolme näkökulmaa yrittämisen tasa-arvoon Suomessa

HEIKKI PURSIAINEN

Yrittämisen vapaus on tärkeä asia niin ihmisoikeuksien kuin markkinatalouden toiminnankin kannalta. Keskeinen osa yrittämisen vapautta on yritysten ja yrittäjien tasa-arvoinen kohtelu.

Kullakin on oikeus toimia haluamallaan toimialalla kilpailijoiden tai turhan sääntelyn estämättä. Kenelläkään ei ole oikeutta estää kilpailijan tuloa markkinoille turvatakseen omat voittonsa. Valtiovalta voi rajoittaa yritystoimintaa tai suosia yksiä yrityksiä toisten kustannuksella vain jos tämä on välttämätöntä elintärkeän intressin turvaamiseksi.

Suomessa yrittämisen tasa-arvo toteutuu maailman mittakaavassa varsin hyvin. Kehittämisen varaa on kuitenkin runsaasti. Tässä analyysissä Ajatuspaja Libera tarkastelee tasa-arvoisen yrittämisen ongelmia nyky-Suomessa kolmesta eri näkökulmasta.

Analyysin ensimmäinen osa käsittelee yritystukia. Yritystuet ovat taloustieteen näkökulmasta perusteltuja vain erittäin harvoissa tapauksissa, ja silloinkin tukien on oltava oikein kohdennettuina. Tukia jaetaan kuitenkin Suomessa edelleen 1,5 miljardia, josta vain pieni osa on mitenkään perusteltavissa.

Analyysin toinen osa koskee suljettuja toimialoja. Suomessa on edelleen toimialoja, joissa toiminta on luvanvaraista, tarveharkintaista tai jopa kokonaan estetty. Esimerkkejä ovat taksitoiminta, lääkehuolto ja alkoholin vähittäiskauppa.

Kolmannessa osassa puheenvuoro annetaan yrittäjille itselleen. Yrittäjiltä kysyttiin puhelinhaastattelulla näiden kokemasta sääntely- ja verotaakasta. Heitä pyydettiin mm. vertaamaan erilaisia yritystoiminnan esteitä. Tulokset olivat mielenkiintoisia.

Olemme kiitollisia Yksityisyrittäjien säätiölle hankkeen rahoituksesta ja Suomen Yrittäjille yhteistyöstä yrittäjäkyselyn toteuttamisessa.

Helsingissä, 25.6.2015

Heikki Pursinainen

HEIKKI PURSIAINEN Liberan tutkimusjohtaja VTT Heikki Pursinainen on työskennellyt Valtion taloudellisessa tutkimuskeskuksessa VATT:issa, jossa on toiminut julkisten palvelujen ja kilpailututkimuksen parissa erikoistutkijana. Ennen tätä Heikki on toiminut erikoistutkijana Turun yliopiston Julkisen valinnan teorian huippuyksikössä sekä Kilpailuvirastossa. Lisäksi Heikki on ollut vuodesta 2007 osakkaana Sigma-Hat Economics -nimisessä taloustieteellistä konsultointia harjoittavassa yrityksessä.

YRITYSTUET JA TALOUDELLINEN HYVINVOINTI

JOHDANTO

Huhtikuussa 2015 silloinen elinkeinoministeri Jan Vapaavuori julisti Kauppalehdessä¹, että valtio teki Turun telakan pelastamisella ”hyvän tilin”, kun moneen kertaan tuettu yritys lopulta myytiin saksalaisen Meyer Werftin omistukseen. Tärkeämpää Vapaavuoren mielestä kuitenkin oli, että telakan pelastamisella saavutettiin ”kymmen- tai satakertaiset” kansantaloudelliset hyödyt.

Väitteet valtion yritystuilla saavutetuista mahtavista hyödyistä eivät ole kovin harvinaisia poliitikkojen puheissa, vaikka Vapaavuori olikin poikkeuksellisen kaunopuheinen. Todellisuudessa yritystuilla on vaikea saada aikaan minkäänlaisia hyötyjä ja erittäin helppo tuottaa merkittäviä haittoja.

Yritystukia koskeva talousteoria ja empiirinen tutkimus osoittavat, että suurin osa tukimuodoista on aina haitallisia. Näitä tuloksia ja kirjallisuutta esitellään jäljempänä. Ainoastaan tietynlaisten, tarkasti rajattujen innovaatiotukien hyödyistä on mitään näyttöä, eikä sekään yksiselitteistä. Silti erilaisia suorja ja välillisiä yritystukia jaetaan Suomessa 1,4 miljardia vuosittain vaikka maataloustukiaisia ei laskettaisi.

Tässä analyysissä kerrotaan lyhyesti mitä yritystuilla voidaan tavoitella, ja miksi tavoittelu yleensä epäonnistuu ja hyötyjen sijasta aikaansaadaan haittaa. Samoin kerrotaan myös miten tukien vaikutuksia voidaan mitata, ja miksi on selvää, että väitteet yritystukien hyödyistä yleisesti ja Vapaavuoren väitteet erityisesti ovat perättömiä. Kirjoitus päättyy pohdintaan siitä, miksi yritystuet ovat ongelmistaan huolimatta niin suosittuja.

VEROTUKSEN HYVINVOINTITAPPIO

Ennen varsinaista asiaa puhutaan hetki yritystukien rahoituksesta. Se on tärkeä seikka yritystukien vaikutusta pohdittaessa. Julkiset yritystuet rahoitetaan verorahoilla. Verotukseen puolestaan liittyy aina kustannus. Verotus vähentää kannustimia taloudelliseen toimintaan. Esimerkiksi tuloverotus kannustaa tekemään vähemmän töitä ja viettämään enemmän vapaa-aikaa kuin olisi yhteiskunnallisen hyvinvoinnin kannalta järkevää. Samoin verotuksen olemassaolo kannustaa yrityksiä palkitsemaan työntekijöitä tehotomasti erilaisilla verottomilla eduilla palkan asemesta. Verotuksen kannustinvaikutusten aiheuttamaa kustannusta kutsutaan verotuksen hyvinvointitappioksi.

Hyvinvointitappio ei johdu siitä, että varallisuutta siirretään veron maksajalta esimerkiksi yritystuen saajalle, vaan se tarkoittaa, että varallisuutta on kokonaisuudessaan vähemmän. On tärkeää ymmärtää, että verotuksen hyvinvointitappio on aito kustannus aivan samalla tavalla kuin esimerkiksi poliisiautojen tai päiväkodin ruokatarvikkeiden hankintameno.

Vaikka kyseessä olisi tärkeä hankinta, on sillä aina vaihtoehtoiskustannus.

Hyvinvointitappiosta voidaan kertoa yksinkertaisen esimerkin avulla². Liisa on yrittäjä. Liisa valmistaa paitoja, ja paidan valmistuskustannus hänelle on 80 euroa. Tämä sisältää kankaiden ym. hinnan ja hänen oman työnsä arvon. Jos paidan hinta on alhaisempi kuin 80 euroa, Liisa viettää mieluummin aikaa musiikin kuin ompelukoneen parissa.

Liisan asiakas on Lasse, joka on valmis maksamaan paidasta 100 euroa. Jos hinta on tätä korkeampi, Lasse ostaa paidan ulkomailta. Riippuen Liisan ja Lassen kaupantekokyvyistä, paidan hinta asettuu 80 ja 100 euron välille. Liisa valmistaa Lasselle paidan. Näin siis maailmassa, jossa ei ole veroja. Nyt verottaja asettaa Liisalle veron. Verorahat käytetään hyödyllisesti, niillä esimerkiksi rakennetaan sairaala. Tai sitten ne annetaan tulonsiirtona vähävaraiselle Tatulille. Mitä tapahtuu? Tulos riippuu veron suuruudesta.

Tarkastellaan ensin 10 euron suuruista veroa. Nyt Liisan täytyy saada paidasta vähintään 90 euroa, muuten hänen kannattaa siirtyä musiikkiharrastuksensa pariin. Onneksi Lassen maksuhalukkuus on 100 euroa. Kaupat tuli. Hinta on nyt 90 ja 100 euron välillä. Lasse saa edelleen satasen arvoisena pitämänsä paidan alle satasella, Liisa saa riittävän korvauksen kankaasta ja musatuokiosta. Tatu tai sairaalaprojekti saa 10 euron tulonsiirron.

Kaikki on hyvin, mitään ei ole menetetty. Paitakaupan hyödyt ovat vain levinneet laajemmalle. Liisa ja Lasse saavat vähän vähemmän, mutta Tatu tai sairaala enemmän.

Mutta entä jos vero onkin 25 euroa? Nyt ei ole mitään hintaa, jolla Liisa suostuisi tekemään paidan ja jonka Lasse suostuisi maksamaan. Liisan pitäisi nimittäin saada vähintään 105 euroa. Ei tule kauppoja. Lasse tilaa huonomman paidan ulkomailta. Liisa taas kuuntelee musiikkia, vaikka paidan arvo on oikeasti kaksi kymppiä suurempi kuin musahetken. Mitään verokertymääkään ei tule. Myöskään sairaala sen paremmin kuin Tatakaan eivät siis saa mitään.

Tämä on verotuksen hyvinvointitappio. Ongelma ei ole se, että veron kohteeksi joutuneilta otetaan ja annetaan muille, kuten ensimmäisessä tapauksessa. Siinä mitään ei välttämättä mene hukkaan, asiat vain jakautuvat eri tavalla verotuksen seurauksena. Ongelma on se, että verotus hävittää maailmasta hyvää, kuten 25 euron veron tapauksessa katoavan paidan.

Verotuksen hyvinvointitappion suuruus on ollut taloustieteilijöiden mielenkiinnon kohteena ainakin 1960-luvulta saakka. Arviot sen suuruudesta vaihtelevat suuresti verolajeittain ja tutkimuksesta toiseen. Järkeviä arvioita on esitetty ainakin välillä 10 %–100 %, menetelmistä, verolajeista ja kohdemaista riippuen³. Esimerkiksi Yhdysvaltojen budjettivirasto OMB

soveltaa laskelmissaan konservatiivista 25 % arvoa verotuksen hyvinvointitappiolle⁴.

Tutkijat ovat kuitenkin yhtä mieltä siitä, että verotuksen hyvinvointikustannus on merkittävä. Jokaista kerättyä veroeuroa vastaa siis kustannus, vähintään 10 sentin, mutta mahdollisesti jopa 1 euron suuruinen.

Tämä kustannus on ihan yhtä todellinen kuin verotuksen muut kustannukset, kuten verovirkailijoiden ja voutien palkat. Lisäkustannuksia tulee siitäkkin, että ihmiset ja yritykset käyttävät myös paljon resursseja verotukseen liittyvään byrokratiaan, kuten ilmoitusten ja raporttien tekemiseen. Nämä voivat olla hyvinkin merkittäviä. Yhdysvalloissa tehty tutkimus esimerkiksi päätyi siihen, että nämä kustannukset voivat olla jopa 10 % tuloveron määrästä.

Se, että verotuksella on hyvinvointikustannus, on tietysti keskeinen asia julkisten varojen käytöstä keskusteltaessa.

Aina kun julkinen sektori tekee jotain verorahalla, saatavia hyötyjä on vertailtava verotuksen kustannukseen. Julkisten varojen käyttö voi olla perusteltua vain, jos saavutettava hyöty ylittää riittävällä määrällä verotuksen kustannuksen. Esimerkissä siis sairaalan rakentamisen hyötyjen on ylitettävä verotuksen kustannus tai Tatun saaman tulonsiirron hyöty on katsottava kustannusta suuremmaksi.

Yritystukien tapauksessa tämä tarkoittaa, että hyödytön yritystuki on tosiasiallisesti haitallinen. Vaikka varsinaisella tuella ei olisikaan haittavaikutuksia, se että siihen käytetyt varat on hankittu verottamalla, tekee tuesta yhteiskunnallisesti haitallisen. Samalla tavalla hyödyllisellä yritystuella on siis oltava merkittäviä hyötyjä, jotta se olisi perusteltu.

LIISA, LEENA JA KUINKA YRITYSTUET TUHOAVAT HYVINVOINTIA

Yksinkertaisimmillaan yritystukien ja muidenkin julkisten tukien kannattajien väite on se, että hyviä asioita pitää tukea. Esimerkkejä tällaisesta ajattelusta on paljon erilaisia. Yksi on se, että yrittäjyys on hyvä asia, ja siksi valtion pitää rahallisesti tukea varsinkin pieniä yrityksiä. Toinen on se, että jotkut toimialat tuottavat asioita, jotka ovat niin hienoja verrattuna muiden toimialojen tuotteisiin, että niitä pitää tukea. Kolmas on se, että yritysten tukemisella on yleisesti jotenkin talouskehitystä edistäviä vaikutuksia.

Viimeksi mainittu ajatus kulkee jotenkin niin, että tukeamalla yrityksiä jollakin toimialalla, taloudellinen toimeliaisuus lisääntyy ja yhteiskunta hyötyy. Kun ompelimoja tuetaan, syntyy uusia ompelimoja, jotka työllistävät ja tuottavat hyvinvointia ja verorahoja. Tämän ajatuksen kannattajat puhuvat usein vertauksilla, joissa esimerkiksi yhden perunan kylväminen nyt tuottaa seuraavana vuonna useita perunoita.

Näitä näkemyksiä kannattavat valitettavasti aika monet lapselliset tai kyyniset yhteiskunnalliset keskustelijat ja päätöksentekijät. Ajatus hyvien asioiden tukemisen hyödyistä on niin verran elinvoimainen, että sitä kannattaa käsitellä tarkemmin.

Kaikki tässä raportissa esitetyt yksinkertaiset esimerkit tarkastelut perustuvat oppikirjatason taloustieteeseen. Yksinkertaisuudestaan huolimatta esimerkit eivät siis ole tuulesta temmattuja, vaan ne perustuvat ihan oikeaan taloudelliseen ajatteluun. Kiinnostunut lukija voi perehtyä asiaan tarkemmin lukemalla jotakin taloustieteen oppikirjaa⁵.

Tarkastellaan asiaa taas esimerkkiyrittäjän näkökulmasta. Tämänkin yrittäjän nimi on Liisa. Liisa valmistaa paitoja, joiden valmistuskustannus on 85 euroa. Summa koostuu vaatekappaleen valmistamiseen tarvittavien raaka-aineiden arvosta ja Liisan työstä. Liisan valmistamien paitojen arvo ostajille on 100 euroa.

Liisan kilpailija Leena ei ole yhtä tehokas paitojen valmistaja. Leenan valmistuskustannukset ovat 105 euroa. Paidat ovat sinänsä ihan yhtä hyviä kuin Liisankin, niiden arvo on siis 100 euroa.

On aika ilmeistä mitä tapahtuu. Liisa myy paitoja hintaan, joka on jotakin 85 euron ja 100 euron välillä. Jokainen Liisan myymä paita kasvattaa ihmiskunnan hyvinvointia 15 eurolla. Osan tästä saa Liisa, osan ostaja. Leena ei

valmista paitoja, vaan tekee jotakin muuta. Ei ole mitään hintaa, jolla Leenan kannattaisi valmistaa paitoja ja ostajien ostaa niitä.

Nyt valtio päättää, että suomalainen tekstiiliteollisuus on hyvä asia. Hyviä asioita pitää tukea, perunat kasvattavat lisää perunoita ja niin pois päin. Valtio asettaa tämän vuoksi paitatuen. Jokaisesta myydystä paidasta saa 20 euron suuruisen tukiaisen. Mitä tapahtuu paitamarkkinoilla?

Liisan kannattaa edelleen myydä paitoja. Jokainen paita tuottaa edelleen ihmiskunnalle lisää hyvinvointia 15 euron verran. Tämä jakautuu Liisan ja ostajien kesken. Mutta Liisa saa ylimääräisen bonuksen. Liisa saa jokaisesta myydystä paidasta 20 euron tukisumman. Tämä on Liisalle puhdas tulonsiirto veronmaksajilta. Tämä ei tietysti sinänsä ole mikään ongelma, raha ei mene hukkaan, se vain siirtyy muiden taskusta Liisan taskuun.

Ongelma on verotuksen hyvinvointitappio. Liisalle siirrettävien tulojen keräämisestä veroina seuraa kustannus, kuten edellä todettiin. Tulojen siirtäminen muilta veronmaksajilta suhteellisen hyvin toimeentullevalle yrittäjälle on tuskin julkisen sektorin keskeinen prioriteetti, joten hyvinvointitappiolle ei ole mitään kunnollista perustetta. Se on tarpeetonta varallisuuden tuhoamista.

Leenan tapauksessa asiat ovat kuitenkin huomattavasti pahemmin. Tuen myöntämisen vuoksi Leenakin alkaa valmistaa paitoja. Leena saa paitansa kaupaksi samaan hintaan kuin Liisa. Tuen ansiosta paitojen myyminen on Leenalle kannattavaa, vaikka kustannus 105 euroa ylittää paidan arvon 100 euroa. Leena saa myös 20 euron tulonsiirron veronmaksajilta, josta tulee hyvinvointitappio. Mutta tämän lisäksi jokainen Leenan myymä paita tuhoaa hyvinvointia 5 eurolla. Siis määrällä, jolla paidan valmistamiseen käytettyjen voimavarojen arvo ylittää paidan arvon.

Verotuksen kannustinvaikutusten aiheuttamaa kustannusta kutsutaan verotuksen hyvinvointitappioksi.

Verotuksen hyvinvointitappio ei siis ole ainoa yritystuen aiheuttama kustannus. Yritystuki lahjoo Leenaa tuhoamaan varallisuutta. Itse asiassa täsmälleen sama vaikutus voitaisiin saada aikaan seuraavanlaisella järjestelyllä: Leena ostaisi paidat Liisalta ja myisi ne eteenpäin. Tästä hyvästä hän saisi 20 euron tulonsiirron kustakin paidasta mutta vain sillä ehdolla, että polttaisi suurin piirtein joka kahdenkymmenennen paidan. Tämä olisi kaikille osapuolille, niin Leenalle, paidan ostajille kuin veronmaksajillekin aivan yhtä hyvä diili kuin Leenan saama tuotantotuki.

On tärkeää huomata, että tätä järjettömyyttä ei voida perustella tulonsiirrolla Leenalle. Jos Leenaa halutaan syystä tai toisesta auttaa, hänelle voidaan antaa rahaa ilman, että pakotetaan Leena tuhoamaan varallisuutta rahat saadakseen. Tulonsiirto ilman ehtoja on yhteiskunnan kannalta paljon parempi vaihtoehto kuin tuhoisalle käytökselle ehdollistettu.

Tuotantotuki siis tuhoaa hyvinvointia, ei lisää sitä. Hyvinvointia tuhoutuu, koska arvokkaita resursseja käytetään vähäarvoisen tavaran tuottamiseen. Tuho on ihan yhtä todellista kuin arvotavaran viskaaminen nuotioon.

Keskeinen huomio yrittäjä Liisaa koskevista esimerkistä on se, että yritystuki on paljon haitallisempi silloin kun se muuttaa yrityksen käyttäytymistä kuin silloin kun se ei.

TAPOJA, JOILLA YRITYSTUET ALENTAVAT HYVINVOINTIA

Yksinkertaisen esimerkin tulos pätee hyvin yleisesti. Poliitikkojen hyvinä pitämien asioiden tukeminen ei johda hyvinvoinnin lisääntymiseen, vaan tuhoutumiseen. Esimerkissä yritystukien aiheuttama ongelma johtui siitä, että tehoton yritys alkoi tuottaa tuettua hyödykettä. Koska tuotantokustannukset ylittivät tuotteiden arvon, hyvinvointia tuhoutui. Täsmälleen samaa logiikkaa voidaan soveltaa useisiin erilaisiin tilanteisiin ja tutkimuotoihin.

Seuraavaksi luetellaan muutamia esimerkkejä yritystukien huonoista vaikutuksista.

Väärät yritykset tuottavat tuettua hyödykettä

Tämä oli siis esimerkin tapaus. Leenan ei pitäisi tuottaa lainkaan paitoja, koska tuotantokustannus ylittää paitojen arvon. Tuotantopäätökseen tai -määriin sidotut yritystuet aiheuttavat aina kannustimia perustaa tuottamattomia yrityksiä ja ennen kaikkea pitää ne toiminnassa. Erityisesti pienyrityksille kohdistuvat tuet voivat aiheuttaa sen, että tehottomat, mutta pienet yritykset voivat harjoittaa liiketoimintaa. Myös erilaiset vientituet, energiatuet ja palkkatuet voivat johtaa siihen, että yhteiskunnallisesti vahingollisten yritysten toiminta on kannattavaa.

Yritykset tuottavat väärää hyödykettä

Esimerkin logiikka soveltuu yhtä lailla tilanteeseen, jossa Liisan täytyy valita mitä hyödykkeitä hän tuottaa. Jos jotakin

tiettyä tuoteryhmää suositaan yritystuella, Liisan saattaa siirtää tuotantoa yhteiskunnallisesti arvokkaammista hyödykkeistä vähempiarvoisiin. Tämä on hyvinvoinnin kannalta aivan yhtä tuhoisaa kuin se, että tuottamattomia yrityksiä syntyy tai säilyy markkinoilla.

Yritystuki voi siis muuttaa kannustimia erilaisten hyödykkeiden tuotantoon hyvinvoinnin näkökulmasta haitallisella tavalla.

Tuotanto tapahtuu väärässä paikassa

Esimerkki soveltuu myös tapaukseen, jossa yritystukia suunnataan yritysten sijainnin perusteella⁶. Ajatellaan vaikka, että Leenan korkeampi kustannustaso johtuu siitä, että Leenan ompelimo sijaitsee kaukana maakunnissa, kun taas paidat myydään Helsingissä. Ilman tukea Leenan ei kannata valmistaa paitoja.

Valtion myöntämän kuljetustuen tai aluetuen vaikutus on täsmälleen samanlainen kuin alkuperäisen esimerkin tuotantotuen. Leenan tuotanto tulee hänelle yksityisesti kannattavaksi, mutta hyvinvointia tuhotaan, koska kuljetuskustannukset ylittävät paitojen yhteiskunnallisen arvon.

Periaatteessa on mahdollista, että kuljetus- tai aluetuki on niin suuri, että se tekee tuottaville, mutta tuen myöntämisperusteiden suhteen ”väärin” sijoittuneille yrityksille mahdolliseksi kilpaila tukea saavien yritysten kanssa. Tällöin tuet aiheuttavat haittaa myös tekemällä yhteiskunnallisesti hyödyllisen yritystoiminnan mahdolliseksi sen lisäksi että haitallista tuotantoa edistetään.

Yritykset investoivat väärin asioihin tai väärät yritykset investoivat

Monet yritystuet kohdistuvat yritysten investointeihin. Yritysten investointien tukemisen haittavaikutukset voivat olla pitkäkestoisempia kuin suorien tuotanto- tai kuljetustukien. Tämä johtuu luonnollisesti investointien pitkävaikutteisuudesta. Mutta investointitukien vaikutuksia voidaan periaatteessa suureksi osaksi ymmärtää ihan samalla tavalla kuin muidenkin tukien. Erilaiset innovaatiotuet ovat oma lukunsa ja niitä käsitellään vähän myöhemmin.

Investointituki, kuten esimerkiksi ELY-keskuksen myöntämä kehittämistuki vaikuttaa yrityksen kannustimiin tehdä investointeja. Liisaa ja Leenaa koskevaa esimerkkiä ei tarvitse juurikaan muuttaa tällaisen tuen vaikutuksen ymmärtämiseksi. Jos tuetaan investointia, jonka yritys olisi joka tapauksessa tehnyt, kysymyksessä on puhdas tulonsiirto yritysten omistajille. Siis aivan kuten tuotantotuki oli Liisan muutenkin kannattavalle paitayritykselle. Näiden investointien osalta yhteiskunnallinen tappio on ”vain” verotuksen hyvinvointitappio. Siis sikäli kuin valtiiovallan tavoitteena eivät ole tulonsiirrot kannattavien yritysten omistajille.

Investointituki, joka saa yrityksen tekemään muuten kannattamattoman investoinnin, aiheuttaa pahempaa haittaa.

Poliitikkojen hyvinä pitämien asioiden tukeminen ei johda hyvinvoinnin lisääntymiseen, vaan tuhoutumiseen.

Kannattamattomien investointien tekeminen on hyvinvointia tuhoavaa. Investointi on kannattamaton silloin kun siihen sijoitetut varat tuottaisivat paremmin jossakin toisessa investointikohteessa. Kun tuki saa yrityksen tekemään kannattamattoman investoinnin, varoja ei sijoiteta tähän toiseen, kannattavampaan kohteeseen. Ero investointikohteiden tuotossa on yhteiskunnallinen hyvinvoinnin menetyks.

Kysymys on ihan samasta asiasta kuin paitojen tuottamisessa tilanteessa, jossa kustannukset ylittävät paitojen arvon. Tällöin paitojen tekemiseen käytettyjen voimavarojen arvo on suurempi kuin paitojen arvo ja siis jotain arvokasta vaihdetaan johonkin vähemmän arvokkaaseen. Investointi kannattamattomaan kohteeseen kannattavan sijasta tarkoittaa että samalla tavalla vaihdetaan jotain arvokasta vähempiarvoiseen.

Tämä investointitukien haittavaikutus voi kanavoitua myös siten, että väärät yritykset investoivat. Yritysten mahdollisten investointikohteiden kannattavuus voi vaihdella yritysten välillä monesta eri syystä. Yksi syy on se, että toiset yritykset nyt vain ovat parempia kuin toiset. Mutta syy voi olla myös sijainnissa, toimialassa, yrityksen koossa ja muissa tämänkaltaisissa seikoissa. Voi siis olla, että joillakin yrityksillä ei kerta kaikkiaan ole järveviä investointikohteita. Näiden yritysten ei yhteiskunnallisen hyvinvoinnin näkökulmasta tietenkään pidäkään investoida.

Jos vaikkapa ELY-keskus jakaa valtion investointitukia, jotka perustuvat esimerkiksi yrityksen sijaintipaikkaan, toimialaan tai yrityksen kokoon, tuki kannustaa nämäkin yritykset tekemään investointeja. Seurauksena on haitallisia investointeja, siis investointeja, jotka alentavat eivätkä lisää yhteiskunnallista hyvinvointia.

Vientitukien haitat

Yksi yritystuen muoto on vientituki. Tuen ajatuksena on, että suositaan vientiin suuntautuvaa tuotantoa. Perustelut ovat monesti aika epämääräisiä, jostakin syystä vientiin suuntautuvaa tuotantoa pidetään ylevämpänä kuin kotimarkkinoille suuntautuvaa. Joskus julkisessa keskustelussa unohtuu se, että tuonti on ulkomaankaupan tavoite, ei vienti. Vienti on hinta, joka joudutaan maksamaan jotta saadaan tuontitavaroita. Mitä vähemmän vientisektorilla joudutaan tekemään työtä samojen tuontitavaroiden hankkimiseksi, sen parempi. Kotimaassa kotimaiseen käyttöön tuotettavat hyödykkeet ovat ihan yhtä arvokkaita kuin vientihyödykkeetkin. Vientituki on tästä syystä haitallista ihan samalla tavalla kuin muutkin tuet.

Ajatellaan taas Liisaa, jonka paidan valmistuskustannus on 85 euroa. Liisan paitojen arvo ruotsalaisille on 80 euroa. Liisa ei siis ilman tukea vie paitoja Ruotsiin. Suomalaisen tekstiiliviennin edistämiseksi asetetaan paidoille 15 euron vientituki. Nyt Liisa voi kannattavasti viedä paitoja Ruotsiin, jossa hän voi myydä niitä esimerkiksi 75 euron hintaan. Tilanne on siis täysin sama kuin aiemmissakin esimerkeissä. Resurssija käytetään 85 euron edestä 75 euron arvoisen tavar-

tuottamiseen. Tämä on ihan sama asia kuin tuhottaisiin jotain arvokasta tavaraa kymmenellä eurolla paitaa kohden.

Vientituen oma pikku erityispiirteensä. Ruotsalainen ostaja saa paidasta 5 euron hyvinvoinnin lisäyksen. Tämä tarkoittaa sitä, että vientituen muiden vaikutusten ohella tuki on merkittävä tulonsiirto suomalaisilta veronmaksajilta ruotsalaisille paidanostajille.

Tulos pätee vientitukiin hyvin yleisesti: ne ovat suomalaisen veronmaksajan lahja ulkomaisille ostajille. Samanlaisen tulokseen päästäisiin antamalla vaikkapa ruotsalaisille oikeus verottaa suomalaisia suoraan.

Verotuet

Yksi tapa suosia tiettyjä toimialoja tai yrityksiä on myöntää näille rahallisen tuen asemesta veronalennuksia⁷. Näitä alennuksia kutsutaan usein verotuksiksi. Kirjoituksen alussa todettiin, että verotuksella on aina kustannus. On siis kai itsestään selvää, että verojen alentaminen on yritystoiminnan kannalta hyvä asia?

Vastaus tähän on vähän monimutkaisempi. Jos on mahdollista alentaa kaikkien yritysten verotusta esimerkiksi poistamalla yritystukia, tämä on tietenkin hyvinvointia lisäävää.

Haitallisia tukia lakkautetaan ja verotuksen hyvinvointitappiota pienennetään samanaikaisesti. Mutta verotuet eivät ole yleistä verotuksen alentamista. Ne ovat tiettyjä yrityksiä ja toimialoja suosivia veronalennuksia. Näin ollen niillä voi olla samanlaisia kannustimia vääristäviä vaikutuksia kuin yritystuillakin.

Yritykset voivat alkaa tuottaa alempiarvoisia hyödykkeitä vain sen vuoksi, että niiden tuottamisen verotus on alempaa kuin arvokkaampien. Tehottomat toimialat voivat pysyä hengissä vain koska niitä verotetaan kevyemmin kuin muita.

Jos siis halutaan alentaa verotusta, on yleensä paljon parempi ajatus alentaa kaikkien yritysten tai ihmisten verotusta eikä suosia joitakin toimialoja, alueita, yrityskokoja tms., koska suosimisella on aivan samanlaisia haittavaikutuksia kuin yritystuilla.

Lainat ja takaukset

Lainojen takaukset ja lainat ovat ihan samanlaista tukea kuin kaikki muutkin yritystuet⁸. Ei-markkinaehtoisien lainan tai takauksen vaikutus on samanlainen kuin investointituen. Se kannustaa vääriä yrityksiä investoimaan ja oikeita yrityksiä investoimaan väärin asioihin. Vientilainojen takaus vaikuttaa samalla tavalla kuin suora vientituki. Laina tai takaus vie ihan samalla tavalla verovaroja kuin suora tukikin.

Jokainen, jonka mielestä lainan antaminen tai takaaminen on ilmaista voi miettiä asiaa omalla kohdallaan. Lähtisitkö ilmaiseksi takaamaan jonkin yrityksen lainoja tai lainaamaan rahaa? Tuskin. Vaikka kustannuksen määrittäminen on lainan tai takauksen kohdalla vaikeampaa kuin suoran tuen, kustannus on kuitenkin olemassa.

Tulos pätee vientitukiin hyvin yleisesti: ne ovat suomalaisen veronmaksajan lahja ulkomaisille ostajille.

Hakukustannukset

Seuraavaksi on syytä mainita yksi merkittävä yritystukiens kustannus, jonka syntymekanismi on tähänastisia huomattavasti suoraviivaisempi. Kysymys on nimittäin hakemisen suorista kustannuksista. Siis siitä ajasta ja muista voimavaroista, jotka yrittäjä tai yrityksen työntekijät käyttävät tukien hakemiseen, niistä neuvotteluun ja käytöstä raportointiin. Kaikki aika, joka vietetään lomakkeita täyttäen, virkamiesten kanssa kokoustaen, puhelimesta puhuen ja ohjeita lukien on tietysti pois tuottavasta toiminnasta⁹.

Ottaen huomioon tukien moninaisuuden ja useiden tukimuotojen erittäin vaativan haku- ja raportointiprosessin, nämä kustannukset ovat merkittäviä. Menetetty aika on luonnollisesti arvokkainta niille yrityksille, joiden toiminta on kannattavinta ja joiden on helpointa saada rahoitusta markkinaehtoisesti. Kustannukset ovat pienimmät yrityksille, joiden työntekijöillä ei ole muutakaan tekemistä ja joiden mahdollisuudet saada rahoitusta muualta ovat pienimmät. Tämä johtaa siihen, että yritystukiens hakijoiksi valikoituu nimenomaan huonoja yrityksiä, siis niitä joiden tukeminen on kaikkein suurinta haaskausta.

Yritystukiens hakemisen kustannukset ovat myös tyypillisesti sellaisia, että ne ovat suurimmillaan ensimmäisellä hakukerralla. Tämän vuoksi yritystukien hakevista yrityksistä tulee helposti yritystukiens kanta-asiakkaita¹⁰.

Yritystukiens hakukustannukset aiheuttavat siis suoria yhteiskunnallisia kustannuksia hakuprosessiin käytettyjen resurssien muodossa. Lisäksi ne aiheuttavat haitallista valikoitumista, kun ne yritykset joille hakuprosessiin käytetty aika ei ole poissa mistään hyödyllisestä hakevat keskimääräistä todennäköisemmin tukea.

Yritystukiens paradoksi: mitä enemmän yritystuilla on vaikutusta, sitä haitallisempia ne ovat

Yrittäjä Liisaa koskevan esimerkin ajatus soveltuu hyvin laajasti yritystukiens vaikutusten ymmärtämiseen. Yleinen tulos on, että sikäli kun yritystuet eivät vaikuta yritysten käyttäytymiseen, ne ovat pelkkä tulonsiirto muilta veronmaksajilta yrityksen omistajille. Tällaisesta tulonsiirrosta aiheutuu ”vain” verotuksen hyvinvointitappion suuruinen haitta.

Sen sijaan yritystuet, jotka vaikuttavat yritysten tuotantoon tai investointipäätöksiin ovat huomattavasti haitallisempia. Yritystukien tiettenkin yleensä perustellaan niiden käyttäytymisvaikutuksilla. Tilanne on siis aika hassu: yritystuet, jotka saavuttavat tavoitteensa ovat paljon haitallisempia kuin ne, joilla ei saavuteta mitään.

Yritystukien voidaankin parhaiten ymmärtää tulonsiirtoina yrittäjille, mutta ei minä tahansa tulonsiirtoina. Yritystuet ovat tulonsiirtoja, joiden saamisen ehtona on resurssien tuhlaaminen ja varallisuuden tuhoaminen.

OVATKO YRITYSTUET KOSKAAN PERUSTELTUJA?

Edellisessä luvussa osoitettiin, että yritystuet, joilla pyritään edistämään jotakin toimialaa, aluetta tai tietynkokoisia yrityksiä ovat haitallisia, eivät hyödyllisiä. Tämän vuoksi tuotantotukia, investointitukia, aluetukia, kuljetustukia tai pienyritysten tukia ei pitäisi lainkaan olla olemassa. Onko siis mitään perustelua yritysten tukemiselle?

Taloustiede tuntee muutamia tällaisia perusteita. Mutta kuten jäljempänä osoitetaan, nämä perustelut eivät mitenkään muuta edellisen luvun tuloksia. Siinä kuvatut tuet ovat ja pysyvät haitallisina. Taloustieteestä saadaan tukea korkeintaan hyvin tarkasti rajatuille tukityypeille ja tuen myöntämisperusteille. Nämä tuet muistuttavat korkeintaan hyvin etäisesti nykyisin suosiossa olevia.

Epätäydelliset pääomamarkkinat

Yksi teoreettinen perustelu yritysten investointituille on pääomamarkkinoiden puutteellinen toiminta¹¹. Perustelu kuuluu jotenkin näin. Yrittäjä Liisalla on kannattava investointiprojekti. Liisa itse tietää, että projekti on kannattava, koska

hän tuntee omat asiakkaansa, kustannuksensa, työntekijänsä ja muut kannattavuuden kannalta olennaiset seikat.

Osa näistä seikoista on kuitenkin sellaisia, ettei sijoittaja Katri havaitse niitä. Katrin on mahdotonta tietää kaikkea sitä, mitä Liisa tietää omasta yritystoiminnastaan. Katri ei itse asiassa pysty erottamaan Liisan kannattavaa projektia hänestä ihan samalta näyttävästä Leenan kannattamattomasta projektista. Koska Katri ei erota hyvää projektia huonosta, hän ei anna lainaa kummallekaan. Ihmiskunta menettää Liisan kannattavan projektin hyödyt.

Ehkä on syytä tässä huomauttaa, että kannattavalla projektilla tarkoitetaan luonnollisesti tässä odotusarvoisesti kannattavaa. Investointiprojektien keskeinen ominaisuus on tietysti riski. Kukaan ei voi siis tietää, tuottaako investointi lopulta voittoja. Hyvä investointi on sellainen, jonka odotettu tuotto on positiivinen.

Tämä markkinoiden toiminnan puute tarjoaa periaatteessa mahdollisuuden kannattavalle investointituille. Jos valtio tukee Liisan investointiprojektia esimerkiksi investointituella tai lainan takauksella, saattaa projektista tulla kannattava Katrin mielestä. Tuki saa Katrin antamaan Liisalle rahaa, Liisa investoi, maailma hyötyy.

Tarkkaavainen lukija kenties jo huomasikin tässä piilevän ongelman. Jos sijoittaja tai pankkiiri ei erota hyviä projekteja huonosta, miten ihmeessä tukipäätöksen tekevä byrokraatti erottaa ne toisistaan? Vastaus on, että ei mitenkään. On hyvin epätodennäköistä, että byrokraatit tai poliitikot olisivat parempia erottamaan hyvät projektit huonoista paremmin kuin sijoittajat, jotka tienaa suuria summia rahaa jos tunnustavat kannattavat projektit.

Mikä pätee yrittäjä Liisan kohdalla pätee myös suuremmissa mittakaavoissa. Usein vaaditaan, että valtion pitäisi

Yritystuet ovat tulonsiirtoja, joiden saamisen ehtona on resurssien tuhlaaminen ja varallisuuden tuhoaminen.

tukea suuria, yhteiskunnallisesti merkittäviä hankkeita joko sijoittamalla suoraan rahaa tai takaamalla lainoja. Vaatimukset kohdistuvat yleensä muotialoihin, kuten tällä hetkellä ”cleantechiin” tai ”biotalouteen”. Valtion puuttumista perustellaan sillä, että yksityiset sijoittajat eivät sijoita tarpeeksi näihin toimialoihin. Mutta kuten yrittäjä Liisan tapauksessa, on syytä kysyä, miksi poliitikot tietäisivät paremmin mihin kannattaa sijoittaa kuin yksityiset sijoittajat, joilla on omat rahat pelissä?

Yleensä ottaen, jos yksityiset sijoittajat eivät sijoita johonkin, tähän on yksinkertainen syy. Sijoitus ei kerta kaikkiaan ole kannattava. Suuri osa riskikohteista ei saa rahoitusta. Tämä on aivan oikein. Suurimman osan ei pidäkään saada rahoitusta, koska suurin osa hankkeista on huonoja. Siis siitä, että monet yritykset eivät saa sijoituksia ei voida päätellä, että rahoitusmarkkinat eivät toimi. Myöskään toimivilla rahoitusmarkkinoilla suuri osa projekteista ei saa rahoitusta¹².

Jos yrityksiä lähdetään tukemaan rahoituksen puutteen vuoksi ja tuen myöntäjä ei erota huonoja projekteja hyvistä yksityisiä sijoittajia paremmin, ollaan edellisen luvun tilanteessa. Tuet ovat joko tulonsiirtoja niille yrittäjille, jotka saisivat rahoitusta muutenkin tai sitten ne kannustavat investointeihin, jotka tuhoavat hyvinvointia sen lisäämisen sijasta. Joskus sijoitus voi olla kannattava, kuten esimerkiksi Supercelliin käytetyt rahat, mutta joskushan sitä voittaa lotossakin. Johtopäätös onkin, että pääomamarkkinoiden toiminta on huono perustelu yritystuille.

Ulkoisvaikutukset

Oikeastaan ainoa millään tavalla järkevä perustelu yritysten tukemiselle ovat ns. ulkoisvaikutukset. Ulkoisvaikutuksilla tarkoitetaan vaikutuksia, joita esimerkiksi yrityksen toiminnalla on muihin kuin yrityksen ominaisuuksiin. Yritys ei päätöksenteossaan ota huomioon ulkoisvaikutuksia, koska ne eivät määritelmällisesti vaikuta sen kannattavuuteen. Näin ollen voi olla, että toiminta, joka ei ole kannattavaa yritykselle itselleen on kannattavaa koko yhteiskunnan kannalta, kun ulkoisvaikutukset otetaan huomioon.

Yksi mahdollinen ulkoisvaikutuksen ovat erilaiset ympäristövaikutukset. Yritysten toiminta voi aiheuttaa ympäristölle haittoja esimerkiksi saastuttamisella ja hiilidioksidipäästöillä. Esimerkiksi energiaystävällisiin teknologioihin kannustaminen saattaa olla perusteltua tässä tapauksessa. Mutta tukien perustelu tällä tavalla edellyttää huolellista tutkimusta, joka osoittaa, että ulkoisvaikutuksia on ja että niihin voidaan vaikuttaa parhaiten juuri yritystuilla.

Nämä edellytykset eivät yleensä täyty. Esimerkiksi tuulivoimayritysten tukeminen vain sen vuoksi, että tuulivoimaa pidetään ympäristöystävällisenä, ei täyty näitä edellytyksiä. On todennäköistä, että hiilidioksidipäästöjen hinnoittelu toimivan päästökaupan avulla on paljon parempi tapa ohjata energiantuotantoa kuin yritystuki¹³. Yritystuen kohdentuminen oikein vaatisi sitä, että tukea myöntävät poliitikot ja byrokraatit

pystyisivät markkinoita paremmin arvaamaan, millaiset energiahankkeet ovat kannattavia.

Ilman todella voimakkaita empiirisiä tutkimustuloksia ympäristötukien hyödyllisyydestä onkin järkevää lähteä siitä, että ympäristöystävällisyys on pelkkä tekosyy ihan tavallisten yritystukien jakamiselle. Ympäristötuet ovat kasvaneet merkittävästi viime vuosien aikana, kuten jäljempänä todetaan¹⁴. Merkittävä ympäristötukien vastaanottajaryhmä ovat juuri olleet tuulivoimayhtiöt¹⁵.

Oikeastaan ainoa kunnan perustelu yritystuille ovat innovaatioiden ulkoisvaikutukset. Näistä käytetään joskus englanninkielistä nimitystä spillover-vaikutukset. Mitä nämä vaikutukset sitten ovat? Kysymys on siitä, että jotkin innovaatiot ovat sellaisia, että ne hyödyttävät paitsi innovaation tekijää myös muita.

Esimerkiksi yhdessä yrityksessä tehty tuottavuutta kasvattava innovaatio voi levitä muihin yrityksiin ja lisätä myös näiden tuottavuutta¹⁶. Tämänäyppiset vaikutukset liitetään usein esimerkiksi korkean teknologian yritysten kasautumiin, joissa innovaatiot leviävät nopeasti.

Nämä ulkoisvaikutukset voivat olla syy innovaatiotoiminnan tukemiseen. Ulkoisvaikutuksen määritelmästä seuraa, että osa ulkoisvaikutuksia aiheuttavan innovaation hyödyistä valuu tai läikky (engl. spills over) muille kuin innovaation tekijälle.

Kun yrittäjä Liisa pohtii investointia tutkimus- ja kehitystoimintaan, hän ottaa huomioon tietenkin vain kehitystyön tuottamista innovaatioista mahdollisesti hänen omalle yritykselleen koituvat hyödyt.

Liisaa kiinnostavat vain hänen oman yrityksensä voitot. Ajatellaan esimerkiksi investointia kehitysprojektiin, joka epäonnistuu suurella todennäköisyydellä, mutta onnistuessaan se tuottaa merkittävän innovaation. Innovaation arvo Liisalle on miljoona euroa. Jos investoinnin kustannus on merkittävä, Liisa saattaa hyvinkin jättää investoinnin tekemättä, koska onnistumisen todennäköisyys on pieni.

Jos tarina päättyisi tähän, kaikki olisi hyvin. Liisa olisi pohtinut kehitysinvestointia, todennut sen kannattamattomaksi ja jättänyt tekemättä. Mutta entäpä jos Liisan mahdollinen innovaatio hyödyttää myös naapurissa toimivan Leenan yritystä? Nämä hyödyt eivät tietenkään ole mukana Liisan laskelmissa. Yhteiskunnallisen hyvinvoinnin kannalta Leenan hyödyt ovat tietenkin aivan yhtä arvokkaita kuin Liisan.

Liisan tekemän kehitysinvestoinnin yhteiskunnallinen hyöty on siis Liisan oma hyöty plus Leenan hyöty. On siis mahdollista, että Liisan tutkimus- ja kehitysinvestointi on yhteiskunnan kannalta kannattava, vaikka se on Liisan omasta yksityisestä näkökulmasta kannattamaton. Erityisesti näin on silloin, jos Liisan innovaatiosta hyötyviä yrityksiä on useita.

Esimerkiksi jos Liisan projektin innovaatio on onnistuessaan sellainen, että se tuottaa paitsi Leenan yritykselle, myös yhdeksälle muulle yritykselle 100 000 euron hyödyt kullekin. Onnistuneen investoinnin yhteiskunnallinen hyöty on siis

Suuri osa riskikohteista ei saa rahoitusta. Tämä on aivan oikein. Suurimman osan ei pidäkään saada rahoitusta, koska suurin osa hankkeista on huonoja.

Liisan miljoona ja muiden yritysten toinen miljoona. Toinen miljoona ei kuitenkaan esiinny Liisan laskelmissa ollenkaan.

Tällaisessa tapauksessa sopivasti kohdennettu innovaatiotuki voi tehdä tutkimusinvestoinnista Liisalle kannattavan. Näin tuki voi kannustaa Liisan tekemään yhteiskunnallisesti hyödyllisen, mutta itselleen kannattamattoman investoinnin.

Millaisia olisivat spillover –vaikutuksiin kohdistuvat yritystuet?

Jos edellä kuvatun kaltaiset ulkoisvaikutukset ovat todella merkittäviä, valikoiva tutkimus- ja kehitystoiminnan tukeminen voi olla perusteltua. Mutta näin perusteltujen tukien olla juuri oikeanlaisia. Itse asiassa se, millaisia niiden pitää olla, on vähän yllättävää.

Palataan Liisan kehityshankkeeseen. Jotta Liisan kehityshankkeen tukeminen olisi järkevää, ainakin kahden ehdon pitää täytyä. Ensiksikin, Liisan kehityshanke ei saa olla Liisalle itselleen kannattava. Jos kehityshanke on Liisalle itselleen kannattava, Liisa toteuttaa sen ilman tukeakin. Hankkeen yhteiskunnalliset hyödyt toteutuvat ilman, että täytyy käyttää verovaroja, joiden hankkimisesta on kustannuksia. Kuten jo aiemmin on monta kertaa todettu, tässä tapauksessa tuki on vain turha tulonsiirto Liisalle.

Toinen ehto, jonka pitää täytyä on se, että Liisan kehityshankkeesta täytyy olla merkittäviä hyötyjä muille kuin Liisalle itselleen. Jos näitä hyötyjä ei ole, Liisan kehityshanke on kannattamaton paitsi Liisan, myös koko yhteiskunnan kannalta. Jos tuki saa Liisan toteuttamaan hankkeen, yhteiskunnallinen hyvinvointi alenee.

Nämä ehdot asettavat aika tiukat rajoitukset sille, kuinka innovaatiotukihakemusia pitäisi arvioida. Suomessahan innovaatiotukien merkittävin jakaja on työ- ja elinkeinoministeriön alainen Tekes. Tekesiä kannustetaan tulossopimuksessa jakamaan rahaa yrityksiin, joilla on mahdollisimman kannattavia hankkeita. Mutta tämä on äskeisen perusteella täysin väärin. Rahaa ei pidä laittaa kannattaviin hankkeisiin, koska nämä toteutuisivat ilman tukeakin. Tuettavien hankkeiden pitää olla kannattamattomia tukea hakevalle yritykselle¹⁷.

Mutta tietenkään kaikkia kannattamattomia hankkeita ei pidä tukea. Suurin osa niistä on kannattamattomia, koska ne ovat huonoja. Vain niitä kannattamattomia hankkeita pitää tukea, jotka onnistuessaan tuottavat hyötyjä muille kuin tukea hakevalle yritykselle. Tukihakemusta arvioitaessa ei siis ollenkaan riitä, että arvioidaan hanketta hakevan yrityksen kannalta, vaan sitä pitää nimenomaan arvioida kaikkien muiden yritysten kannalta.

Toisin sanoen, jos innovaatiotukia haetaan hakemuksella, jossa keuhataan hankkeen kannattavuutta ja ylipäänsä kuvaillaan hankkeen hyötyjä vain hakemuksen tehneen yrityksen kannalta, hakemus tulee hylätä. Vain yritykselle itselleen kannattamattomia, mutta muille hyödyllisiä hankkeita pitää tukea.

Sanomattakin on selvää, että tämä asettaa innovaatiotukia myöntäville organisaatioille hyvin korkeat vaatimukset. Niiden pitää arvioida hankkeita kaikkien yritysten, ei vain hakevan yrityksen näkökulmasta. Koska kysymyksessä ovat suuren riskin tutkimus- ja kehityshankkeet, joiden tulokset ovat epävarmoja ja huonosti ennustettavissa tämä on todella vaativaa. Hyötyjen havaitseminen on erittäin vaativaa jopa jälkikäteen, kuten jäljempänä todetaan.

Mutta nykyinen järjestelmä, jossa tuetaan muutenkin kannattavia hankkeita, on suureksi osaksi julkisten varojen tuhlausta. Verorahoja annetaan tulonsiirtoina yrityksille, jotka olisivat muutenkin menestyviä.

Innovaatiotukia pohdittaessa täytyy niiden hyötyjä verrat myös esimerkiksi yliopistoissa tapahtuvan perustukemisen rahoituksen hyötyihin. Ei ole ilmeistä, mikä on tehokkain tapa saavuttaa innovaatiotoiminnan spillover-hyötyjä.

Kansainvälinen kilpailu

Vielä yksi perustelu yritysten tukemiselle kannattaa mainita.

Se on kansainvälinen kilpailu¹⁸. On periaatteessa mahdollista että eri maiden välille syntyy kilpailutilanne, joissa kunkin maan kannattaa tukea omaa vientiään niin kauan kuin muutkin tekevät samoin. Kenties ministeri Vapaavuorella oli tällainen tilanne mielessään, kun hän riemuit si telakkatuen vaikutuksista.

Tilanne muistuttaa taloustieteen ja filosofian kurssilta tuttua vangin ongelmaa¹⁹. Yhteistoimintaan kykenemättömien pelaajien vuorovaikutus johtaa kaikkien kannalta huonoon lopputulokseen.

Jos Suomi on tällaisessa kilpailutilanteessa jollakin toimialalla, siinä ei ole mitään syytä iloon. Tällainen tukiaisilla kilpailu nimittäin köyhdyttää kaikkia osallistujia²⁰.

Maailma olisi parempi paikka, jos kukaan ei tukisi omaa vientiään. Voitosta riemuitsemisen sijasta olisikin syytä pohtia, minkälaisilla vapaakauppa- tai muilla sopimuksilla kaikille haitallinen tukiaiskisa voitaisiin lopettaa.

YRITYSTUET SUOMESSA

Tukien määrä on noin puolitoista miljardia

On vaikea arvioida tarkkaan kuinka paljon verovaroja yritysten tukemiseen käytetään Suomessa vuosittain. Arvio vaihtelee jonkin verran lähteen mukaan. Tilastokeskus julkaisee yritystutkimustilastoa, jossa on mukana merkittävin osa valtion suorista tuista, lainoista ja takauksista. Suoria tukia maksettiin tilaston mukaan vuonna 2013 noin 500 miljoonaa euroa. Tämän lisäksi annettiin lainoja noin 350 miljoonaa ja takauksia noin 500 miljoonan euron edestä.

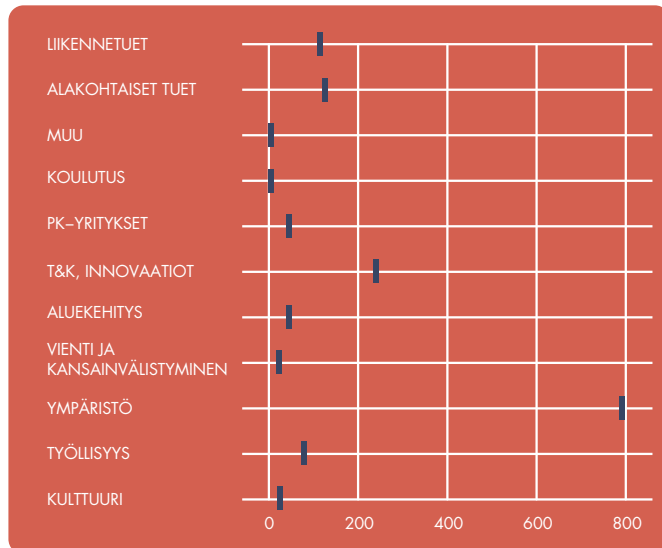
Tilastokeskuksen tilastossa on mukana maksetut suorat tuet työ- ja elinkeinoministeriöltä (TEM), maa- ja metsätalousministeriöltä (MMM) ja Tekesiltä, maksetut lainat Tekesiltä sekä myönnettyt lainat ja takaukset Finntalveralta²¹. Tilastossa ei ole mukana maataloustukia. Nämä ovat tietysti kenties merkittävin yritystuen muoto Suomessa

Vain yritykselle
itselleen kannattamattomia,
mutta muille hyödyllisiä
hankkeita pitää tukea.

KUVIO 1

Yritystuet Suomessa tukityypeittäin vuonna 2013 (Milj. €)

Lähde: Euroopan komissio (2015b)

ja Euroopassa. Maataloustuet ovat kuitenkin niin erityinen kysymys, että niitä on syytä käsitellä erikseen jossakin toisessa yhteydessä.

Yritysten valtiontuet ovat periaatteessa kiellettyjä Euroopan unionissa²², koska ne vääristävät jäsenmaiden välistä kauppaa. Ajatus on siis nimenomaan estää edellisessä luvussa kuvattu haitallinen jäsenvaltioiden välinen tukiaiskilpailu. Euroopassa jaetut tuet ovat mahdollisia suureksi osaksi ns. ryhmäpoikkeusasetuksen perusteella²³. Tässä osa tukityypeistä ja toimialoista on rajattu yleisen valtiontukikiellon ulkopuolelle. Esimerkiksi tuki pk-yrityksille ja innovaatiotuki ovat sallittuja asetuksen perusteella. Euroopan komissio kuitenkin seuraa tarkasti yritystukia.

Komissio tilastoi valtion tukia Suomessa Tilastokeskuksesta jonkin verran poikkeavalla metodologialla²⁴. Komission tilaston hyvä puoli on se, että siinä on pyritty muuttamaan suora tuki, lainat ja takaukset vertailukelpoisiksi. Lainoja ja takauksia ei luonnollisestikaan voi verrata suoraan suoriin tukiin tai toisiinsa. Komissio käyttää yksinkertaista menetelmää. Se arvostaa lainat 15 %:een lainan nimellisarvosta ja takauksen 10 %:een. Komission laskelman mukaan Suomessa myönnettiin 2013 valtion tukia maatalouden ulkopuolisille toimialoille noin 1,4 miljardia euroa. Maataloutta tuettiin vielä vähän yli miljardilla.

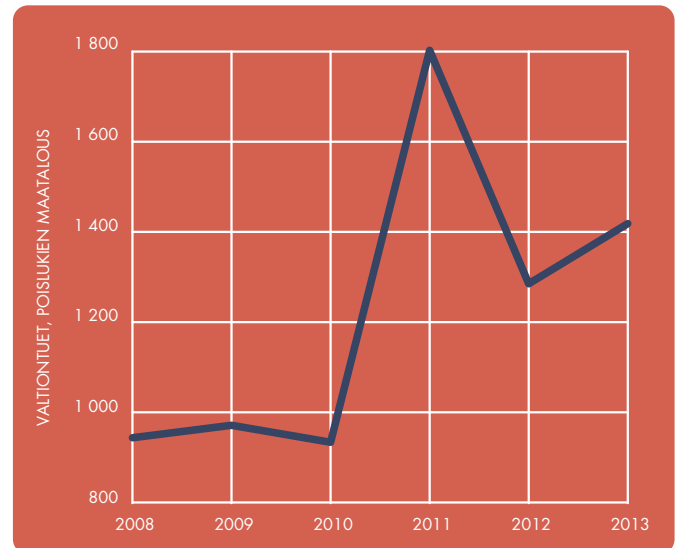
Komission tilaston perusteella tukia jaetaan siis enemmän kuin Tilastokeskuksen tilastojen perusteella. Komission tilastot eri tukityypeistä on kerätty kuvioon 1.

Kuviosta havaitaan, että ylivoimaisesti merkittävien tukimuoto ovat ympäristötuet. Seuraavaksi merkittävien ryhmä ovat tutkimus- ja kehitystuet ja innovaatiotuet. Muut tukimuodot ovat yksittäisinä erinä pienempiä, mutta kokonaisuutena niistä tulee merkittävä summa.

Tukien määrä on lisääntynyt voimakkaasti viime vuosien aikana. Kehitys johtuu ennen kaikkea ympäristötukien kasvus-

KUVIO 2

Tukisumma 2008–2013 (Milj. €)

Lähde: Euroopan komissio (2015b)

ta. Kuvioon 2 on piirretty tukien määrä vuosina 2008–2013. Suunta on luonnollisesti varsin huolestuttava. Samaan aikaan kun talous ei ole kasvanut ja kun julkinen talous on ajautunut ongelmiin, yritystuet ovat lisääntyneet.

Mitkä yritykset saavat tuet?

Tilastoista ei löydy vastausta kysymykseen siitä mitkä yritykset saavat eniten valtiontukia. Yleisradion tutkivat journalistit ovat kuitenkin keränneet eri lähteistä aineiston, jonka avulla tätä kysymystä voidaan tarkastella. Valitettavasti aineistossa ei ymmärtäkseni ole eroteltu lainoja ja vastikkeettomia tukia, vaan ne on laskettu yhteen. Tiedot ovat siis tässä mielessä suuntaa-antavia. Tiedot suurimmista tuensaajista on kerätty taulukkoon 1.

TAULUKKO 1

Suurimmat yritystuen saajat (Milj. €)

	2013	2012	2011
Viking Line Abp	50,2	20,1	20,2
STX Finland Oy	25,7	10,9	3,1
Tallink Silja Oy Ab	14,9	15,0	14,5
Tuuliwatti Oy	13,8	3,1	0,3
Finnlines Oyj	10,0	6,0	4,7
DIGILE Oy	9,6	0,3	1,9
Neste Shipping Oy	7,9	7,9	8,5
Nokia Oyj	6,6	8,6	10,3
Rajakiiri Oy	5,7	3,0	4,8
UPM-Kymmene Oyj	5,6	6,4	4,7

Lähde: Yle / MOT.

Suurimpia tuensaajia ovat varustamot ja tuulivoimayhtiöt. Varustamojen saamat tuet ovat pysyneet suurina vuodesta toiseen. Tukisummat ovat erittäin merkittäviä. Mitään järkevää perustelua varustamojen tukemiseen ei ole.

Innovaatiotukien osuus

Yritystukien vaikutuksia ja niiden arviointia käsitellään seuraavassa luvussa. Euroopan komission laskelman²⁵ mukaan innovaatiotukia on koko 1,4 miljardin tukipotista noin 250 miljoonaa. Luku löytyy myös kuvioista 1. Osa ympäristötuista saattaa myös olla innovaatiotukia. Nämä ovat siis tukia, jotka oikein kohdennettuina saattavat olla hyödyllisiä edellisten lukujen tarkastelujen perusteella. Muulle osalle tukisummasta on vaikea löytää mitään järkevää perustetta ja niitä on syytä pitää lähtökohtaisesti haitallisina.

Kun ajatellaan julkisen talouden tämänhetkistä tilaa, on varsin karmivaa ajatella, että julkisia varoja tuhlataan tällä tavalla. Samaan aikaan kun julkisista palveluista leikataan ja veroaste on erittäin korkea, miljardi vuodessa haaskataan haitallisiin yritystukiin ja toinen mokoma maataloustukeen. On ilmeistä, että julkisen talouden sopeuttaminen olisi ollut taloudellisesti järkevää aloittaa näiden tukien poistamisella.

Vaikutusten mittaaminen ja empiirinen tietämys

Tähän saakka tarkastelut ovat olleet varsin teoreettisia. Yritystukien vaikutuksia on kuitenkin tutkittu runsaasti myös empiirisesti sekä Suomessa että kansainvälisesti. Viime aikoina erityisen mielenkiinnon kohteena ovat olleet juuri innovaatioiden spillover-vaikutukset ja se, voidaanko näiden tuottamia hyötyjä saavuttaa tuilla. Luonnollisesti tässä on mahdollista tehdä oikeutta tälle laajalle kirjallisuudelle²⁶. Mutta pari asiaa voidaan todeta.

Ensiksikin, taloustieteilijöiden keskuudessa vallitsee varsin vahva konsensus siitä, että innovaatiotuet ovat oikeastaan ainoa järkevä yritystukimuoto. Muita tukia pidetään yleisesti haitallisina tai ei ainakaan hyödyllisinä. Paitsi talusteoria, myös empiirinen tutkimus tukee tätä johtopäätöstä. Suomea koskevia tuloksia on jonkin verran. Esimerkiksi ETLA:n tutkimusryhmä²⁷ päätyi laajassa tutkimuksessa siihen, ettei yritystuilla ollut positiivisia vaikutuksia yritysten tuottavuuteen. Sen sijaan ne vaikuttivat positiivisesti tuottamattomien yritysten säilymiseen markkinoilla. Vaikutukset olivat siis haitallisia ja juuri sellaisia, kun edellä hahmoteltu teoria ennustaa.

Innovaatiotukien perustana olevia spillover-vaikutuksia on vaikea havaita huolellisellakaan tutkimuksella²⁸. Spillover-vaikutukset kohdistuvat määrätelmällisesti muihin kuin tuen saavaan yritykseen, joten niitä ei voi havaita tätä koskevista tilastotiedoista. Tieteellinen kirjallisuus viittaa siihen, että spillover-vaikutukset ovat merkittäviä. Tämä tarkoittaa sitä, että ilman tukea innovaatio toimintaan investoidaan hyvinvointinäkökulmasta liian vähän.

Mutta kuten aiemmin todettiin, innovaatiotukien kohdentaminen on tästä huolimatta erittäin vaikeaa: tuen jakajan on tunnistettava ne yritykselle ilman tukea kannattamattomat projektit, joiden tuloksista saadaan suurimmat innovaatiohyödyt. Nykyiset Tekesin tukiohjeet eivät kannusta tähän, vaan on luultavaa että suuri osa Tekesin rahoista valuu hyödyttömästi projekteihin, jotka toteutuisivat ilman tukeakin²⁹. Uskoisin, että ei tee suurta väkivaltaa parhaalle Suomea koskevalle empiiriselle tutkimukselle todeta, että Tekesin toimintaa voitaisiin huomattavasti parantaa.

Vielä kannattaa korostaa sitä, että yritystukien ja erityisesti innovaatiotukien vaikutusten havaitseminen edellyttää erittäin huolellista tutkimusta ja hyvää tutkimusasetelmaa. Jos siis poliitikko tai virkamies haluaa kehuskella yritystuilla aikaansaaduilla yhteiskunnallisilla hyödyillä, tämän on syytä heiluttaa kädessään huolellisesti tehtyä ekonometristä tutkimusraporttia. Muuten väitteet hyödyistä ovat täydellisen epäuskottavia. Kaikki taloustieteilijät, myös ne jotka kannattavat tarkasti suunnattuja innovaatiotukia, ovat sitä mieltä että huolellinen ja puolueeton taloustieteellinen vaikutusarviointi on aivan välttämätön hyvän innovaatiotukiohjelman osa.

MIKSI YRITYSTUET OVAT SUOSITTUJA?

Ekonomistien keskuudessa vallitsee siis yksimielisyys siitä, että yritystuet ovat haitallisia. Jos näin on, miksi ne ovat niin suosittuja poliitikkojen ja suuren yleisön keskuudessa? Selityksenä lienee yritystukien poliittinen taloustiede³⁰. Yritystuet hyödyttävät suoraan niitä saavia yrityksiä, ja näin ollen niillä on vahvat kannustimet yrittää vaikuttaa politiikkoihin esimerkiksi toimialajärjestöjen kautta.

Sama pätee jossakin määrin myös alueellisiin tukiin. Alueella toimivat yritykset pystyvät vaikuttamaan paikallisiin poliittikkoihin, jotka ajavat sitten alueen etua valtakunnallisessa päätöksenteossa.

Yritystukien haitat puolestaan ajoavat laajalle yhteiskuntaan vääristyneiden tuotantopäätösten ja alentuneen tuottavuuden sekä verotuksen haittojen muodossa. Keskittyneet hyödyt ja hajautuneet haitat ovat tyypillinen resepti haitalliselle politiikkojen ja byrokraattien lobbaukselle.

Kenties yritystukien suosioon vaikuttaa myös kansalaisten tietämättömyys³¹. Yritystukien myönteiset vaikutukset kohteena olevaan yritykseen ovat näyttävät ja tarjoavat poliitikoille tilaisuuksia esiintyä myönteisessä valossa vaikkapa uudenkiiltävän tuotantolaitoksen tai risteilyaluksen edessä.

Kaikki innostuvat, kun ministeri Vapaavuori kertoo telakkatuen hyödyistä. Kukapa jaksaisi miettiä, miten ihmeessä ministeri tietää tukien tuoneen valtavia hyötyjä, vaikka mitään tutkimusta ei ole tehty. Ja vaikka kaikki olemassa oleva näyttö viittaa siihen, että tuista on haittaa. Kukapa jaksaisi muistaa verotuksen hyvinvointitappiota, investointirahojen vaihtoehtoisia käyttökohteita tai muita sellaisia tylyjä asioita?

Keskittyneet hyödyt ja hajautuneet haitat ovat tyypillinen resepti haitalliselle politiikkojen ja byrokraattien lobbaukselle.

KIRJALLISUUTTA

- Binmore, K. (2007): *Game Theory – A Very Short Introduction*. Oxford University Press.
- Bloom, N., Schankerman M., ja Van Reenen, J. (2013): Identifying technology spillovers and product market rivalry, *Econometrica* 81: 1347-1393.
- Bohanon, C., Horowitz, J. Ja McClure, J. (2014): Saying Too Little, Too Late: Public Finance Textbooks and the Excess Burdens of Taxation . *EconJournalWatch* 11: 277-296.
- Brander, J., ja Spencer. B. (1985): Export subsidies and international market share rivalry, *Journal of international Economics* 18: 83-100.
- Chen, C. (2007): *Principles of Microeconomics*, MIT:n luentosarja. <http://ocw.mit.edu/courses/economics/14-01-principles-of-microeconomics-fall-2007/lecture-notes/>. Viitattu 5.6.2015.
- Einiö, E., Maliranta, M. Ja Toivanen O. (2013): Yritystuet ja yritystoiminta. *Talous & Yhteiskunta* 4, 34-39.
- Einiö, E. (2013): Innovaatioiden tukeminen kannattaa. VATT Policy Brief 1.
- Euroopan komissio (2015a): Block Exemption Regulations. http://ec.europa.eu/competition/state_aid/legislation/block.html. Viitattu 5.6.2015.
- Euroopan komissio (2015b): Valtionavun tulostaulu. http://ec.europa.eu/competition/state_aid/scoreboard/ . Viitattu 5.6.2015.
- Feldstein, M. (1999): Tax Avoidance and the Deadweight Loss of the Income Tax, *Review of Economics and Statistics* 81: 674-680.
- Glaeser, E. Ja Gottlieb J. (2008): *The Economics of Place-Making Policies*, Brookings Papers on Economic Activity.
- Hahn, R., Stavins, R. (2010): The Effect of Allowance Allocations on Cap-and-Trade System Performance, NBER Working Paper 15854, <http://www.nber.org/papers/w15854.pdf>
- Hyytinen, A. (2014): Rajoitettu rahoitus, *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 4/2014.
- Kauppalehti (2015): Valtio teki hyvän tilin sijoituksella telakkaan. 16.4.2015. Viitattu 5.6.2015.
- Koski, H. ja Ylä-Anttila, P. (2011): Yritystukiin vaikuttavuus: tutkimushankkeen yhteenveto ja johtopäätökset. TEM Raportteja 7 / 2011.
- Koski, H., Maliranta, M., Määttä, N. Ja Pajarinen, M. (2013): Toimialojen tuottavuuden kasvu, sen yritystason mekanismit ja yritystuet. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, Kilpailukyky 14/2013.
- Landsburg, S. (1993): *The Armchair Economist*. Free Press.
- Landsburg, S. (2007): *Price Theory and Applications*. Thomson South-Western. 7. painos.
- Louhivuori, V. (2014): Pienten ja keskisuurten yritysten rahoitus Suomessa. VATT Muistio 37.
- Office of Management and Budget. (1992). Circular A-94: Guidelines and Discount Rates for Benefit-Cost Analysis of Federal Programs. Washington, DC.
- Persson, T. ja Tabellini, G. (2002): Political Economics and Public Finance teoksessa *Handbook of Public Economics*, toim. Auerbach, A. ym. Elsevier.
- Olsen, Mancur (1990): How Bright Are the Northern Lights? <http://mobergpublications.se/other/olson.htm>.
- Rauhanen, Timo (2011): Verotuet Suomessa. VATT Muistio 17. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus.
- Saez, E, J Slemrod, ja S Gierz (2012), The Elasticity of Taxable Income with Respect to Marginal Tax Rates: A Critical Review, *Journal of Economic Literature*, 50:3-50.
- Takalo, T., Tanayama, T. Ja Toivanen O. (2013): Estimating the Benefits of Targeted R & D Subsidies, *Review of Economics and Statistics*.
- Työ- ja elinkeinoministeriö (2015): Yleinen ryhmäpoikkeusasetus. https://www.tem.fi/kuluttajat_ja_markkinat/eu_n_valtiontukisaantely/valtiontukisaannot/yleinen_ryhmapoikkeusasetus. Viitattu 5.6.2015
- Tilastokeskus (2013): Yritystukitilasto. Suomen virallinen tilasto. Viitattu 5.6.2015.
- Yle / MOT (2012): Yritystukiin kanta-asiakkaat. Viitattu 5.6.2015.
- Yle / MOT (2014): Yritystukiaineisto. Saatavissa avoindata.fi -palvelusta. Viitattu 5.6.2015.
- Yle (2014): Yritystukiin lähes miljardi euroa – Viking Line kuittasi suurimmat tuet. http://yle.fi/uutiset/yritystukiin_lahes_miljardi_euroa_viking_line_kuittasi_suurimmat_tuet/7644508 . Viitattu 5.6.2015.

VIITTEET

- 1 Kauppalehti (2015)
- 2 Kansantajuisesti asiaa käsittelee Landsburg (1993), luku 7. Oppikirjaversio Landsburg (2007), luvut 1 ja 7-8.
- 3 Feldstein (1999), Saez, ym.(2012), erityisesti Bohanon, ym. (2014) taulukko 2.
- 4 Office of Management and Budget (1992).
- 5 Esimerkiksi Landsburg (2007), luku 8 on hyvä lähtökohta, Chen (2007) luennot 17 ja 18.
- 6 Glaeser ja Gottlieb (2008) tarkastelevat perusteellisesti alueperustaisia politiikkatoimenpiteitä.
- 7 Rauhanen (2011) kuvailee verotukia Suomessa.
- 8 Euroopan komissio (2015b)
- 9 Takalo ym. (2013)
- 10 Koski ym. (2011), Yle / MOT (2012).
- 11 Esim. Hyytinen (2014) ja viitteet.
- 12 Hyytinen (2015).
- 13 Hahn ja Stavins (2010) sisältää keskustelua päästökaupan tehokkuudesta. Ks. myös artikkelin viitteet.
- 14 Euroopan komissio (2015)
- 15 Yle (2014).
- 16 Bloom ym. (2013), Einiö (2014), Koski, ym. (2012), Takalo, ym (2013).
- 17 Esim. Einiö ym. (2013)
- 18 Brander ja Spencer (1985)
- 19 Binmore (2007)
- 20 Brander ja Spencer (1985)
- 21 Tilastokeskus (2013)
- 22 Euroopan komissio (2015a)
- 23 Euroopan komissio (2015a), TEM (2015)
- 24 Euroopan komissio (2015b)
- 25 Euroopan komissio (2015b).
- 26 Muutamia esimerkkejä: Bloom ym. (2014), Einiö (2013), Einiö ym. (2013), Koski ym. (2013), Takalo ym (2013) ja näiden viitteet.
- 27 Koski ym. (2013)
- 28 Bloom ym. (2014) ja Takalo ym. (2013) antavat hyvän kuvan siitä kuinka vaikeasta tutkimusongelmasta on kysymys.
- 29 Einiö (2013).
- 30 Persson ja Tabellini (2002)
- 31 Olsen (1990)

SULJETUSTA AVOIMEKSI: NELJÄ HULLUNROHKEAA MAHDOLLISTA SUOMEA

JOHDANTO

Parhaita kirjoja, joita olen lukenut, on Stephen Landsburgin *the Armchair Economist*¹. Siinä ansioitunut ekonomisti Landsburg pohtii erilaisia yhteiskunnallisia kysymyksiä talousteorian näkökulmasta. Tulokset ovat todella opettavaisia ja hauskoja niin maallikolle kuin taloustieteilijällekin.

En luonnollisestikaan ole yhtä hauska saati ansioitunut kuin Landsburg. Mutta yritän silti tavoittaa tässä analyysissä jotain samasta asenteesta kuin Landsburgilla. Tämä asenne on se, että monimutkaiselta näyttäviä yhteiskunnallisia ongelmia voidaan analysoida yksinkertaisten tarinoiden, tai kuten joskus sanotaan, mallien avulla. Myös yhteiskunnallisiin kysymyksiin voi olla ihan oikeita ratkaisuja, joka eivät ole pelkkiä mielipiteitä. Talousteorija ja empiirinen taloustiede voivat usein auttaa näiden ratkaisujen löytämisessä.

Analyysin tarkoituksena on tarkastella tavalla tai toisella suljettuja toimialoja. Siis toimialoja, joilla erityinen lainsäädäntö tai sääntely estää ketä tahansa pätevää yrittäjää ryhtymästä alalle. Lasken näihin aloihin kuuluviksi myös sellaiset alat, joilla jokin toimija, esimerkiksi valtion omistama yritys on jollakin tavalla etuoikeutettu.

Tekstin viihdearvo tuskin vähenee huomattavasti, jos paljastan etukäteen, mikä sen juoni on. Analyysissä esitellään joitakin mahdollisia maailmoja. Ne ovat maailmoja, joissa kussakin jokin merkittävä suljetulle alalle tulon este tai sääntely on poistettu. Otsikossa näitä mahdollisia maailmoja kutsutaan hullunrohkeiksi.

Ajatus on kuitenkin se, että kun niitä katsotaan yhtään tarkemmin, sääntelyn purkaminen ei johdakaan mihinkään valtavaan muutokseen saati katastrofiin. Tuloksena on vähän vähemmän säännelty maailma, joka on aika samanlainen kuin tämä nykyinen todellinenkin maailma, mutta kuitenkin hitusen parempi. Hullunrohkeat mahdolliset Suomet eivät olekaan täysin vastuuttomia.

Jutun sujuvuuden vuoksi esimerkiksi kirjallisuusviitteet on pidetty mahdollisimman vähäisinä. Kaikki ajatukset, joita esitetään on kuitenkin pyritty ankkuroimaan perustaloustieteeseen. Jos näin ei ole, siitä varoitetaan. Tavoitteena ei ole täydellinen kattavuus, vaan mielenkiintoisten ideoiden esittely.

Analyysin muoto sopii sisältöön: se on kokeilu, ei kenties hullunrohkea, mutta kuitenkin eräänlainen kokeilu ajatuspajatuotosten kuivakassa kentässä. Analyysi on osa kolmen yrittäjyysaiheisen raportin sarjaa. Muoto sopii myös tähän teemaan. Yrittäjydessäkin uudenlainen tekeminen on tärkeää ja epäonnistuminen sallittua.

SUOMI ILMAN YLEISRADIOTA

Mihin Yleisradiota tarvitaan?

Mitä tapahtuisi, jos Yleisradiota ei olisi? Tai vähän tarkemmin, mitä tapahtuisi jos meillä ei olisi merkittävää julkista radio- ja televisioitoimintaa? Aloitetaan siitä, mitä järkeviä perusteluja Yleisradion olemassaololle voidaan esittää.

Julkisen sektorin tehtävä on hoitaa arvokkaana pidetyt asiat, joita markkinat ja ihmisten vapaaehtoinen kanssakäynnin eivät pysty hoitamaan. Tämä on julkistalouden tutkimuksen perustulos².

Huomautetaan jo tässä vaiheessa, että tulonjako ei ole hyvä perustelu Yleisradion olemassaololle. Jos huolena on se, että vähävaraisilla ei ole varaa ostaa mediapalveluja, on vastaus, että annetaan heille ostamiseen tukea. Silloin vähävaraiset voivat itse päättää kuinka paljon ja mitä ostavat.

Yleisradion olemassaoloa voidaan siis perustella vain, jos se tekee jotakin joka on arvokasta ja mitä markkinoilla ei syntyisi.

Teknologinen muutos ja tilaajaperustainen malli

Yksi vanha perustelu julkisen palvelun yleisradiotoiminnalle oli sen julkishyödykeluonne³. Julkishyödyke on hyödyke, jota kaikki voivat kuluttaa yhtä paljon kun se on kerran tuotettu. Perusesimerkkejä ovat katuvalaistus ja maanpuolustus.

Yleisradion kohdalla ajatus kulkee jotenkin näin: kun radio- tai televisiolähetys lähetetään ilmoille, kuka tahansa voi vastaanottaa sen, maksoipa siitä tai ei. Koska lähetysten tuottaja ei voi periä maksua vaan voi korkeintaan myydä mainostilaa lähetykseen, radioyhtiöt saavat itselleen vain osan lähetyksen tuottamasta hyödystä. Siksi yhteiskunnallisen hyvinvoinnin näkökulmasta radio- ja televisiolähetyksiä tuotetaan liian vähän.

Ajatellaan tilannetta, jossa Liisa harkitsee tv-toiminnan aloittamista. Liisan suuria suomalaisia säveltäjiä käsittelevä ohjelma on miljoonalle suomalaiselle kullekin euron arvoinen. Muita Liisan ohjelmaa ei kiinnosta, heille se ei ole minkään arvoinen. Koko ohjelman arvo katsojille on siis miljoona euroa.

Jos tuotanto- ja lähetyskustannukset ovat vähemmän kuin miljoonan, sanotaan vaikka 600 000, ohjelman tuottaminen on yhteiskunnallisesti kannattavaa. Se lisää suomalaisten hyvinvointia 400 000 eurolla. Mutta koska kaikki voivat katsella Liisan ohjelmaa ilmaiseksi, kukaan ei maksa Liisalle mitään. Ehkä Liisa saa mainoksilla kokoon 600 000, kenties ei. Jos ei saa, ohjelma jää tekemättä, ja maailma on 400 000 euroa köyhempi.

Mutta jos valtio pakottaa kaikki 3 miljoonaa veronmaksajaa maksamaan vaikka 20 senttiä Yle-veroa, ja lähettää Liisan

ohjelman yleisradiokanavalla, ohjelma voidaan tehdä ja 300 000 euron hyödyt saavutetaan. Tietysti myös ne 2 miljoonaa suomalaista, joita suuret suomalaiset säveltäjät eivät kiinnosta, joutuvat osallistumaan miljoonan kiinnostuneen harrastukseen⁴.

Teknologinen kehitys on ilmiselvästi tehnyt tästä ajatuksesta täysin vanhentuneen, vaikka vielä 20 vuotta sitten asia oli ajankohtainen⁵. Salaustekniikat ja internet-pohjainen ohjelmien levittäminen mahdollistavat maksun perimisen televisio-ohjelmista aivan samaan tapaan kuin vaikkapa kirjoista, lehdistä tai internet-sisällöstä.

Liisa voi perustaa kanavan ja periä jokaiselta tilaajalta maksun, joka tekee toiminnasta kannattavaa. Esimerkiksi 70 sentin maksu hyödyttää sekä tilaajia että Liisaa. Ohjelma voidaan toteuttaa ilman, että muiden kuin asiasta kiinnostuneiden tarvitsee osallistua kustannuksiin.

Merkittävä osa laadukkaimmasta tv-sisällöstä onkin nykyisin erilaisten maksukanavien, kuten Home Box Officeen (HBO) tai Netflixin tuottamia. Hassua kyllä, myös monet Yleisradion suosituimmista ja korkealaatuisimmista sarjoista ovat peräisin juuri tällaisilta maksukanavilta⁶. Esimerkkejä näistä ovat Boardwalk Empire (HBO) ja Lilyhammer (Netflix). Tilajaperusteinen malli mahdollistaa myös preferensseiltään erikoisempien ihmisten palvelemisen, joka veroperusteisessa järjestelmässä on vaikeaa.

Televisio-ohjelmat eivät siis ole nykyisin sen enempiä julkis-työkaluja kuin mikään muukaan sisältö. Valtion toimimista televisio-markkinoilla ei siis voi perustella näin yhtään enempiä kuin sitä, että valtio alkaisi kustantaa kirjoja, lehtiä tai tietokonepelejä.

Voiko sellainen ohjelma olla arvokas, jota kukaan ei halua katsoa?

Toinen perustelu Yleisradion olemassaololle on, että se tuottaa ohjelmia, joita kukaan muu ei tuota. Monesti tässä yhteydessä mainitaan kulttuuriohjelmat, pienten erityisryhmien ohjelmat ja riippumaton tiedonvälitys.

Huomautetaan aivan aluksi, että suuri osa sellaisesta sisällöstä, jota markkinat eivät tuota, pitäisikin jäädä tuottamatta. Jos Leenan perhokalastusta käsittelevä ohjelmaidea kiinnostaa 5 000 ihmistä, jotka ovat valmiita maksamaan euron ohjelman katsomisesta, idea kannattaa toteuttaa vain, jos kustannukset ovat alle 5000. Jos tuotantokustannukset ovat esimerkiksi 20 000, ohjelman tuottaminen tuhoaa suomalaisten hyvinvointia 15 000 eurolla. Miksi? Koska jollakin 20 000 euron arvoisella hankitaan jotain 5 000 euron arvoista. Arvokasta vaihdetaan vähempiarvoiseen. Merkittävä osa Yleisradion pienille ryhmille suunnatuista ohjelmista kuuluneeseen tähän kategoriaan. Ne ovat ohjelmia joita ei pitäisi tehdä.

Tähän joku huomauttaa aivan oikein, että tietyille erityisryhmille, kuten kuulovammaisille tuskin syntyisi ohjelmaa markkinaperusteisesti. Mutta jälleen kerran tähän on yksinker-

taisempi ja edullisempi ratkaisu: annetaan näille erityisryhmille rahaa, joilla he voivat hankkia itselleen tärkeitä asioita. Tai toisena vaihtoehtona on tukea näille erityisryhmille suunnattuja ohjelmia suoraan. Tähän ei tarvita Pasilan jättimäistä virastotaloa poliittisine hallintoelimineen.

Siis sikäli kun Yleisradio tuottaa ohjelmia, joista kukaan ei olisi valmis maksamaan niiden tuotantokustannukset ylittävää summaa, se itse asiassa tuhoaa hyvinvointia, eikä lisää sitä. Jos käytetään 20 000 euron verran resursseja 5 000 euron arvoisen ohjelman tuottamiseen, tämä on valituksen, ei ilon aihe.

Yleisesti ottaen, jos ohjelma on arvokas, se on arvokas joillekulle ja näiltä joiltakulta voidaan periä maksu ohjelman kustannusten peittämiseksi. Tähän ei tarvita valtion väliintuloa. Homma toimii ihan samalla tavalla kuin minkä tahansa muun hyödykkeen kanssa. Jos ei löydy ostajaa, joka olisi valmis maksamaan tarpeeksi, hyödyke jää tuottamatta ja hyvä niin.

Jos siis Yleisradion tehtävä on tuottaa sisältöjä, joita muuten ei syntyisi, täytyy näissä olla jotakin erikoista. Ohjelmien tekemisen täytyy tuottaa joitakin hyötyjä, jotka eivät kohdistu ohjelman katsojille tai tekijöille. Kuulostaa aika hassulta, mutta näin se on. Jos ohjelman hyödyt muodostuvat katsojan hyvinvoinnista ja tekijöiden voitoista, ohjelman tuotanto voidaan hyvin jättää markkinoiden huoleksi. Jotta julkista puuttumista tarvitaan, täytyy olla jotakin hyötyjä, jotka kohdistuvat jollekin kolmannelle osapuolelle. Näitä kutsutaan taloustieteessä ulkoisvaikutuksiksi.

Kulttuurituotannon ulkoisvaikutukset

On periaatteessa täysin mahdollista, että kotimaisella tv-tuotannolla on ulkoisvaikutuksia. Usein esitetyt perustelut ovat kuitenkin aika hataria. Monesti Yleisradiota ja kulttuurin tukemista yleensä perustellaan suomalaisen kulttuurin, kielen ja näiden elinvoimaisuuden säilyttämisellä. Nämä ovat asioita, joita suomalaiset varmaankin arvostavat. Mutta onko todella niin, että suomalainen kulttuuri kuihtuisi pois ilman nykyisenlaista julkista tukea? Kukaan ei tiedä, kunollista tutkimustietoa ei ole ja sitä on vaikea saada.

On siis kuitenkin täysin mahdollista, että audiovisuaalisen kulttuurin tukeminen on järkevää. Esimerkiksi usein kuultu perustelu kulttuurin tukemiselle on sen sivistävä vaikutus. Kun ihmiset katsovat laadukasta tv-draamaa he viisastuvat ja alkavat ymmärtää muita ihmisiä ja yhteiskunnallisia ongelmia paremmin. Viisaus ja harmonia yhteiskunnassa lisääntyvät. Jos ihmiset eivät huomioi omia katsomis päätöksistään tehdessä tätä yhteiskuntaa sivistävää vaikutusta, markkinat tuottavat liian vähän laadukasta sisältöä ja tuotannon tukemisessa on järkeä.

Toinen mahdollinen syy ovat yritystukia käsittelevästä sisaranalyysistä tutut kasautumishyödyt. Kenties tukemalla kotimaista tv-tuotantoa voidaan esimerkiksi ylläpitää sellaista minimiskaalaa toiminnassa, jonka alle putoaminen romahduttaisi suomalaisen audiovisuaalisen kulttuurin.

Valtion toimimista televisio-markkinoilla ei siis voi perustella näin yhtään enempiä kuin sitä, että valtio alkaisi kustantaa kirjoja, lehtiä tai tietokonepelejä.

Ennen kuin tästä rynnätään johtopäätöksiin tv-toiminnan tukemisen ja Yleisradion hyödyistä pitää muistaa pari asiaa. Äskeiset tarinat olivat täysin spekulatiivisia. Tiedossani ei ole mitään luotettavaa tutkimusta kulttuuritoiminnan ulkoisvaikutuksista Suomessa. Ulkoisvaikutusten havaitseminen on kuuluisasti erittäin hankalaa⁷. Kukaan ei siis tiedä varmasti onko audiovisuaalisen kulttuurin tukeminen järkevää saati mikä olisi sopiva tukitaso.

Tutkimustuloksia ei siis ole, on vain paljon komealta kalskahtavia julistuksia, varsinkin uusien kulttuuriministerien astuessa virkaansa. Mutta tosiasiaa kukaan ei tiedä, mikä olisi kulttuurin tukemisen optimaalinen taso, tai kenelle tuki pitäisi suunnata ja millä ehdoilla. Kulttuuriväki ja Yleisradio toki ovat sitä mieltä, että tukea pitää olla ja mahdollisimman paljon. Mutta yleensä ei kannata luottaa siihen, mitä tukiaisista ja sääntelystä hyötyvät tahot sanovat tukiaisten ja sääntelyn vaikutuksista.

Vaikka tukiaisia tarvittaisiin, Yleisradiota ei

Jotakin voidaan kunnollisen tutkimustiedon puuttu-
essakin sanoa. Ensinnäkin, jotta tietynlaisten sisältöjen tukeminen voisi olla järkevää, täytyy tuen kohdistua vain sellaisiin sisältöihin, joita ei muuten tuotettaisi. Tätä asiaa on valotettu laajalti yritystukia koskevassa sisaranalyyseissä. Jos tuetaan asioita, jotka muutenkin tehtäisiin, tuki on pelkkä tulonsiirto niiltä jotka eivät kuluta kulttuuria niille, jotka kuluttavat (ja tuottavat).

Palataan suuria suomalaisia säveltäjiä koskevaa esimerkkiin. Jos Liisa pystyy rahoittamaan säveltäjäohjelman katsojien maksuilla, ohjelmaan kohdistuva tuki tai Yleisradion ylihintainen tilaus ei vaikuta mihinkään. Ohjelma olisi syntynyt joka tapauksessa, Liisa on nyt vain tuen verran rikkaampi. Jos katsojat saavat ohjelman halvemmalla tai näkevät sen ilmaiseksi yleisradiokanavalla, osa tukirahoista voi siirtyä myös heille.

Yhteiskunta kokonaisuutena ei voi yhtään paremmin, koska hyvinvointia tuottava ohjelma olisi syntynyt joka tapauksessa. Tuki on vain tulonsiirto veronmaksajilta Liisalle ja tämän katsojille.

Suurista suomalaisista säveltäjistä kiinnostunut yleisö tuskin on erityisen köyhää, saati Liisa, joka on tv-moguli. Koko tuki on siis vain tarpeeton tulonsiirto hyväosaisille⁸.

On aika ilmeistä, että Yleisradion ohjelmista suuri osa on sellaisia, että samanlaista sisältöä tuotettaisiin muutenkin. Ulkomaaisista suosikkiohjelmista kaikki tulisivat yleisön saataville ilman Yleäkin. Kotimaista hömppädraamaa, visailuohjelmia, musiikkishow'ta ja keskusteluohjelmia tulee nytkin, Ylen kilpailusta huolimatta, kaikilta kaupallisilta kanavilta.

Ei ole mitään syytä käyttää julkisia varoja tämäntyyppisen sisällön tuottamiseen tai lähettämiseen. Ihan samalla tavalla verorahoilla pyöriviä kahviloita ei tarvita, koska yksityiset hoitavat kahvilapalvelujen tuotannon ihan mallikkaasti.

Mutta kuten äsken todettiin, melkein kaikki ohjelmat, joita ei synny ilman tukea, pitääkin jättää tekemättä. Vain ne ohjelmat, jotka aiheuttavat ulkoisvaikutuksia pitää tehdä. Tuen jakajan pitäisi osata tunnustaa ne. Esimerkiksi jos julkisen tuen syynä on sivistävä vaikutus, tukea pitää jakaa sivistäville ohjelmille. Jos syynä on jokin muu ulkoisvaikutus, tuki pitää räätälöidä tätä silmälläpitäen. Tämä ei ole helppoa, varsinkaan kun kukaan ei osaa sanoa, mitä ulkoisvaikutuksia oikein on ja minkä suuruisia.

Toinen huomio, joka voidaan tehdä ilman tarkkaa empiiristä tutkimustakin on seuraava. Vaikka audiovisuaalista kulttuuria haluttaisiinkin tukea, ei siihen tarvita jättimäistä Yleisradiota. Julkinen sektori voi hyvin maksaa asioista, joita se ei itse tuota. Tämä on aivan keskeinen juttu yleisemminkin. Silloinkin kun julkinen puuttuminen markkinoiden toimintaan on perusteltua, ei ole mitään syytä, miksi puuttumisen pitäisi tapahtua julkisen tuotannon muodossa⁹.

Jos halutaan tukea suomalaista draamaa, annetaan rahaa suomalaiselle draamalle. Mihin tarvitaan satojen työntekijöiden, virkailijoiden ja hallintoneuvostojen Yleisradiota? Ei mihinkään. Päinvastoin, on yleisesti tunnettua, että julkiseen tuotantoon liittyvä suuri joukko erityisongelmia. Julkiset organisaatiot ovat helposti tehottomia, byrokraattisia ja herkkiä esimerkiksi poliitikkojen vaikutukselle. Ei tarvitse olla hirveän pahantahtoinen havaitakseen Ylessä näitä piirteitä.

Voiko poliittisesti ohjattu Yleisradio olla riippumaton?

Mainitaan vielä yksi seikka, joka toisinaan mainitaan Yleisradion yhteydessä. Kysymyksessä on riippumaton tiedonvälitys. Ajatuksena on jotenkin, että julkinen, poliittisessa ohjauksessa oleva toimija on riippumattomampi kuin yksityinen. Tätä on erittäin vaikea ymmärtää. Yksi aivan keskeinen taho, josta tiedonvälityksen on oltava riippumaton, ovat poliittiset päätöksentekijät. Yleisradiota kuitenkin valvoo hallintoneuvosto, joka koostuu poliitikoista. Tämä kuulostaa yhtä riippumattomalta kuin että Finanssivalvontaa johtaisi pankkiireista koostuva neuvosto.

Ei myöskään ole mitään syytä, miksi markkinaehtoisesti toimiva taho ei voisi olla riippumaton tiedonvälittäjä. Tiedonvälittäjän, joka haluaa menestyä liiketoiminnassa pitää noin yleensä ottaen olla luotettava. Ei ole mitään syytä sille, mikseivät ihmiset haluaisi maksaa laadukkaasta tiedonvälityksestä. Nykyiselläänkin yksityinen STT on yksi Suomen keskeisiä tiedonvälittäjiä. Muitakin mahdollisuuksia on, kuten luotettavan tiedon välittämiseen erikoistuneet voittoa tuottamattomat toimijat¹⁰.

Ja vielä, vaikka päädyttäisiin siihen, että riippumaton uutistoiminta edellyttää julkista interventiota, valtava Yleisradio ei luonnollisestikaan ole se tehokkain tapa toteuttaa tuo interventio. Luotettavaa tiedonvälitystä voidaan edistää ilman varsinaista julkista tuotantoakin.

Vaikka audiovisuaalista kulttuuria haluttaisiinkin tukea, ei siihen tarvita jättimäistä Yleisradiota.

Suomi ilman Yleisradiota

Miltä Suomi ilman Yleisradiota sitten näyttäisi? Aika lailla samalta kuin nykyisin. Melkein kaikenlaista ohjelmaa, jota nyt tuotetaan, tuotettaisiin myös siinä Suomessa. Poikkeuksena olisi vaikeasti arvioitavan suuruinen joukko ohjelmia, joita kukaan ei halua katsoa. Yle-veroa ei olisi, vaan kaikki maksaisivat sisällöstä tai kuluttaisivat mainoksilla rahoitettua sisältöä. Jos kotimaista laatusisältöä tai riippumatonta uutistoimintaa haluttaisiin tukea, tämä tehtäisiin läpinäkyvästi tavanomaisista verovaroista ja tuki suunnattaisiin haluttuihin tarkoituksiin. Suomessa olisi yksi byrokraatia ja poliittinen hallintoneuvosto vähemmän.

Kaikki olisi melkein kuin nyt, mutta vähän paremmin.

SUOMI, JOSSA KUKA TAHANSA SAA AJAA TAKSIA

Markkinoille tulon estäminen on haitallista

Uusien yrittäjien markkinoille tulon estäminen on yleisesti ottaen haitallista kaikille muille, paitsi markkinoilla jo oleville toimijoille. Tämä on paitsi tuttua taloustieteen perusoppikirjasta¹¹, myös aika selvää maalaisjärjen perusteella. Jos Liisa on kaupungin ainoa taksikuski, ja muita on kielletty tulemasta markkinoille, Liisa tarjoaa aika kalliita kyytejä ja niitäkin silloin kuin häntä sattuu huvittamaan. Taloustieteen oppikirja puhuu markkinavoimasta ja monopolihinnoista, mutta se on vain hienompi tapa sanoa sama asia.

Miksi sitten taksitoiminta on luvanvaraista Suomessa? Mitä tapahtuisi, jos elettäisiinkin maailmassa, jossa kuka tahansa saa ajaa taksia?

Taksitoiminnan luvanvaraisuus hyödyttää luvan haltijoita ja köyhdyttää muita

Vastaus ensimmäiseen kysymykseen on aika helppo. Taksitoiminta on luvanvaraista, koska se hyödyttää niitä, joilla on jo lupa. Suomessa ja monessa muussa paikassa taksiyrittäjät ovat järjestäytyneet hyvin, ja ajavat tiukasti omaa etuaan. Ja tämä etu on luonnollisesti se, että takeja on mahdollisimman vähän. Taksiliikenteen määrä sääntelyyn on ripoteltu sopivasti mukaan erilaisia laatukriteereitä ja palvelutason takausta, että kaikki ei näyttäisi ihan niin alastomalta kilpailunrajoittamiselta. Siitä on kuitenkin pääasiallisesti kysymys.

Miksi taksilupa on arvokas, ja miten luvanvaraisuus tarkkaan ottaen tuhoaa hyvinvointia? Tätä ei ole vaikea ymmärtää, kuten jo todettiin¹². Ajatellaan, että Liisalla on kaupungin ainoa taksilupa. Kukaan muu ei saa lupaa, koska ELY-keskuksen mukaan ”tarvetta” on vain yhdelle taksille. Yhdellä taksilla voi ajaa päivässä 10 kyytiä. Taksin ajamisen kustannus on 5 euroa / kyyti.

Kaupungissa taksia haluaisi käyttää päivässä 10 rikasta ihmistä, joille taksikyydin arvo on 20 euroa. Taksia tarvitsisivat myös köyhemmät. He ovat valmiita maksamaan taksikyydistä 10 euroa. Köyhiä asiakkaita on 50.

On aika ilmeistä, kuinka Liisan kannattaa toimia. Liisa on ainoa taksi, joten hän asettaa hinnan jonkin aika lähelle 20 euroa. Liisa palvelee vain maksukykyisintä asiakasryhmää ja ajaa 10 kyytiä päivässä. Jokainen kyyti tuottaa yhteiskunnallista hyvinvointia kyydin arvon ja kustannusten erotuksen verran, eli 15 euroa.

Tähän kuitenkin liittyy kauhea määrä tuhlausta, koska kukaan ei palvele köyhempiä kyydittäviä. Heidän maksuhallukkuutensa 10 euroa ylittää kuljetuskustannuksen 5 euroa. Jokainen köyhälle tarjottava kyyti lisää hyvinvointia 5 eurola. Köyhiä kaupunkilaisia on paljon enemmän, joten heidän kyyditsemisensä lisäisi yhteensä hyvinvointia paljon enemmän kuin varakkaiden palvelu.

Liisalla ei ole mitään kannustimia palvelu köyhiä asiakkaita, koska taksilupamonopolin vuoksi hänen ei tarvitse pelätä kilpailua.

Mitä tapahtuisi, jos kaupungissa olisi yhden sijasta enemmän takeja? Kun takeja olisi paljon, kaikki taksit eivät voisi erikoistua rikkaiden kuljettamiseen. Ainakin osa takeista pyytäisi alle 10 euron hintaa, ja myös köyhät asiakkaat saisivat kyytejä. Nyt taksilla voisivat ajaa kaikki tarvitsevat kaupunkilaiset.

Jokainen köyhälle tarjottava kyyti lisäisi hyvinvointia 5 eurolla. Tulonjakovaikeudet olisivat myös merkittävät.

Taksilupajärjestelmästä kärsivät nimittäin kaupungissa juuri köyhät.

Tietenkin taksiluvan haltijat kärsisivät, koska taksiluvan arvo katoaisi. Mutta lisääntyneen taksiliikenteen hyödyt taksien käyttäjille olisivat luvanhaltijoiden menetyksiä huomattavasti suurempia.

Taksirenkien asemaan muutos ei vaikuttaisi mitenkään.

Uusien yrittäjien
markkinoille tulon estäminen on
yleisesti ottaen haitallista kaikille
muille, paitsi markkinoilla jo
oleville toimijoille.

Internet mahdollistaa laadun valvonnan

Taksialan kilpailulla voidaan siis saavuttaa merkittäviä hyötyjä. Asia on erityisen ajankohtainen nyt, kun markkinoille pyrkivät maailmalla koko taksikulttuurin muuttaneet taksi- tai autonjakamispalvelut, kuten Uber ja Lyft. Nämä internet-pohjaiset palvelut nimittäin viimeistään kumoavat kaikki vähänkin järjestelmälliset syyt taksimarkkinoiden nykyisenkaltaiseen sääntelyyn.

Mainitaan muutama esimerkki näistä. Yksi perustelu taksimarkkinoiden sääntelyyn on laatu. Ajatus on, että täysin vapaat taksimarkkinat tarjoaisivat liian epäluotettavia ja huonolaatuisia palveluita. Ensiksikään tämä perustelu ei tietenkään mitenkään liity keskeisimpään sääntelyn muotoon, eli määrä sääntelyyn. Laatu voitaisiin säännellä, vaikka sallittaisiinkin kaikkien vähimmäiskriteerit täyttävien yrittäjien tulo markkinoille. Mutta internet-pohjaiset järjestelmät tekevät myös laatusääntelystä täysin tarpeetonta.

Esimerkiksi Uberin järjestelmässä kyydittävät saavat arvostella kuljettajat. Kuka tahansa pystyy näkemään kuljettajan laadun järjestelmästä. Arvostelu toimii myös toiseen suuntaan: kuskit voivat arvostella kyydittäviä.

Lisäksi järjestelmästä pystyy katsomaan kuljetun reitin, joten kuljettaja ei voi huijata myöskään valitsemalla tehottomia reittejä. Tämä on kaikille tuttu, mutta myös kokeellisesti todettu taksiliikenteen ongelma¹³. Kannattaa myös muistaa, että laatu voi olla liian korkea. Itse esimerkiksi ottaisin mieluummin halvemman kyydin vanhalla Toyotalla kuin kalliimman uudella Mersulla. Nykyinen järjestelmä pakottaa kaikki kuluttamaan samaa laatua, tai ainakaan laatu vaihtelu ei mitenkään näy hinnoissa.

Joka tapauksessa internet-pohjainen varausjärjestelmä ratkaisee laatuongelmat kokonaan. Internet-pohjainen tilausjärjestelmä mahdollistaa sen, että asiakkaille on tarjolla eri laatuista palvelua eri hintaan. Siis jos kysyntää tällaiselle on.

Turvallisuus on myös yksi usein mainittu laatutekijä. Kuinka varmistua asiakkaiden ja kuskien henkilökohtaisesta turvallisuudesta, jos kuka tahansa saa ajaa taksia? Internet-pohjaiset järjestelmät ratkaisevat myös tämän. Kuten sanottua, sekä kuljettaja että matkustaja voidaan arvioida tällaisessa järjestelmässä.

Turvallisuutensa vuoksi pelkäävä asiakas voi ottaa hyviä arvioita saaneen kuljettajan. Kuljettajan henkilötiedot ovat myös järjestelmässä, joten kannustimia varkauksiin tms. ei ole. Myös kuljettaja on turvassa. Kun asiakas maksaa matkan järjestelmässä kortilla tai tilisiirrolla, asiakkaan henkilöllisyys on tiedossa. Internet-pohjaiset järjestelmät siis lisäävät turvallisuutta, koska kaikki markkinaosapuolet voidaan tunnistaa ja arvioida¹⁴.

Vaikka taksikuski Liisa olisi kuinka moraaliton tahansa, hänellä ei ole muuta vaihtoehtoa kuin kuljettaa kyydittävät mahdollisimman hyvää reittiä perille. Muuten kaikki asiakkaat pystyvät näkemään, että hän on huono kuski. Liisan ei kuitenkaan tarvitse pelätä, että asiakas Leena varastaa rahat tai ottaa juoksutaksin. Leena on maksanut matkansa kortilla netissä, ja hänen henkilötietonsa ovat tiedossa.

Taksipalveluiden saatavuudesta ja etsintäkustannuksista
Saatavuus ja etsintäkustannukset mainitaan joskus taksisääntelyn perusteena. Keskitetyssä taksikeskusjärjestelmässä ihmiset eivät joudu etsimään eri yrittäjien takseja. Tämä perustelu ei ollut ennenkin kovin hyvä, mutta internet ja älypuhelimet ovat tehneet siitä aivan naurettavan.

Saatavuus taas on oma kysymyksensä. Taksisääntelyn yhtenä perusteluna on, että se velvoittaa tarjoamaan taksipalveluja myös syrjäseuduilla. Kenties Kainuun perukoille ei saisi markkinaehtoista taksia tai ainakin hinta olisi korkea. Mutta hinnan pitääkin olla korkea. Se vain heijastaa taksipalvelun tarjoamisen korkeita kustannuksia alueella, jossa etäisyydet ovat pitkät ja kyydittävät harvassa.

Ei ole mitään erityistä syytä miksi niiden, jotka eivät ole päättäneet asua Kainuussa pitäisi osallistua Kainuussa asuvien taksimaksuihin. Mutta vaikka tämä katsottaisiinkin välttämättömäksi, koko maan taksiliikenteen sääntely on

uskomattoman kustannustehoton tapa subventoida Kainuun taksimatkkoja. Paljon parempi on joko tukea taksiliikennettä syrjäseuduilla suoraan tai antaa asukkaille rahaa tai taksiseteleitä. Toisaalta joustava internet-pohjainen malli voisi luoda korkean työttömyyden alueelle paljonkin edullisia osa-aikaisia kyytipalveluja, jolloin sekä hinta laskee, että palveluiden tarjonta lisääntyy.

Saatavuuden ajallinen ulottuvuus hoituu myös nettijärjestelmissä helposti. Järjestelmä mahdollistaa esimerkiksi kysynnästä riippuvan hinnoittelun, joka aikaansaa sen, että taksien kysyntä ja tarjonta kohtaavat kaikkina aikoina. Myöskään tähän ei siis tarvita sääntelyä.

Lobbaamista ja pula-ajan Ubereita

Uber ja internet siis vievät vähäisetkin perusteet taksialan sääntelyltä. Mutta taksilupien haltijat tuskin luovuttavat taitelutta. Odotettavissa on tiukkaa lobbaamista ja varmaankin erilaisia vesitettyjä taksijärjestelmän omia versioita kilpailevista järjestelmistä.

Tämä tarkoittanee siis Taksiliiton omaa köyhän miehen Uberia, jossa on mukana joitakin nettijärjestelmän hyviä puolia, mutta määräsääntely on suurimmaksi osaksi säilytetty. Merkit tästä ovat jo näkyvissä. Yksi esimerkki on älypuhelimien taksitilausjärjestelmä Valopilkku¹⁵. Toinen on äskettäin esitelty kimppakyytipalvelu¹⁶. Nämä ovat yrityksiä estää tai hidastaa aidon kilpailun tulemistä markkinoille. Olisi huono juttu, jos ne tarjoaisivat taksien lobbaamille poliitikoille tekosyn olla vapauttamatta markkinoita.

Suomi, jossa kuka vaan voi ajaa taksia

Nyt voidaan vastata myös toiseen kysymykseen.

Millainen olisi Suomi, jossa kuka tahansa saisi ajaa taksia? Uskoisin, että suurin osa kuksesta olisi mukana josakin internet-pohjaisessa järjestelmässä, kuten Uberissa tai sen kilpailijoissa. Taksin varaaminen ja maksaminen ja laadun seuranta tapahtuisi internetin ja älypuhelimien avulla. Matkustaminen olisi turvallista ja halvempaa kuin nyt palvelutaso huomioonottaen.

Saatavuus olisi parempi ja hinnoittelu vaihtelisi kysynnän mukaan. Markkinat tarjoaisivat laatutasoltaan erilaisia palveluita eri asiakasryhmille. Luultavasti täyspäiväisten kuskien määrä vähentyisi, mutta vastaavasti osa-aikaisten määrä lisääntyisi. Mitään kamalaa ei tapahtuisi, asiat olisivat vain vähän paremmin.

SUOMI, JOSSA KUKA TAHANSA VOI PERUSTAA APTEEKIN

Apteekkien tarveharkinta ja muu sääntely

Tämä nyt on ainakin aivan hullunrohkea, ellei peräti hullu ajatus. Miten ihmeessä voisi olla järkevää, että kuka tahansa voisi perustaa apteekin? Mietitään kuitenkin asiaa hetkinen.

Apteekkeja säädellään monella tavalla. Yksi keskeisimmistä sääntelymuodoista on tarveharkinta. Apteekin perusta-

Joustava internet-pohjainen malli voisi luoda korkean työttömyyden alueelle paljonkin edullisia osa-aikaisia kyytipalveluja, jolloin sekä hinta laskee, että palveluiden tarjonta lisääntyy.

minen on luvanvaraista toimintaa. Kuten taksilupien yhteydessä todettiin, tarveharkinta on yleisesti ottaen haitallista kaikille muille paitsi niille, joilla apteekkilupa on.

Lupien määrä ei ole hirveästi kasvanut. Apteekkien lukumäärä on pysynyt Suomessa aika lailla samana vuosien ajan¹⁷. Helsinginkään ei ole myönnetty juuri lainkaan uusia lupia, vaikka kaupunki kasvaa kovaa vauhtia. Suurin osa haettavista luvista vapautuu entisen apteekkarin kuollessa tai jäädessä eläkkeelle.

Apteekkilupaa ei myöskään myönnetä kenelle tahansa. Luvat myöntää lääkevirasto Fimean valvontalautakunta¹⁸. Lupa voidaan myöntää vain proviisorille¹⁹. Vapautuneita lupia hakee yleensä suuri joukko proviisoreja. Lautakunta ei myönnä lupia minkään avoimen menettelyn, kuten esimerkiksi huutokaupan avulla. Luvat myönnetään kokonaisharkinnan perusteella.

Sääntely ei lopu tähän. Myös apteekin yhtiömuoto on rajoitettu. Apteekit ovat henkilöryityksiä. Selväkielellä sanottuna tämä tarkoittaa suurin piirtein sitä, että apteekin ja apteekkarin rahat ovat sama asia. Erikoisena poikkeuksena sääntöön on Helsingin Yliopiston omistama Yliopiston Apteekki, joka toimii Suomessa 12 paikkakunnalla, sekä lisäksi Virossa ja Venäjällä.

Lisäksi lääkkeiden hinnoittelusta määrätään keskitetysti. Itse asiassa apteekkarien kate määräytyy automaattisesti tietynlaisen taksataulukon perusteella²⁰. Tukkumyyjän ilmoittama tukkuhinta kerrotaan tietyllä kertoimella ja saatuun summaan lisätään vielä vähän lisää katetta.

Se mikä kuulostaa järjettömältä on usein järjetöntä

Järjestelmä on juuri niin uskomaton kuin miltä se kuulostaa. Ajatelkaa, jos millä tahansa muulla toimialalla, vaikkapa kahvilatoiminnassa, vallitsisivat samanlaiset säännöt. Kahvilan perustaminen olisi mahdotonta ilman lupaa. Lupien määrää ei juuri koskaan lisättäisi, ja se reagoisi hyvin hitaasti siihen, missä kahvinjanoisia ihmisiä asuu tai liikkuu. Kahvilaluvan voisi saada ainoastaan, jos jossain kuolee tai eläköityy kahvilanpitäjä.

Luvan saamisesta päätettäisiin suljetussa lautakunnassa yleisen ”harkinnan” perusteella. Luvan saaminen edellyttäisi, että olisi työskennellyt vuosikausia jonkun toisen kahvilassa. Olisi ihan sama, kuinka hyvä kahvilaidea tai kustannusetu sinulla on muihin verrattuna. Edes tarjoamalla suuria summia rahaa olisi mahdotonta saada kahvilalupaa. Eikä sillä sitä paitsi olisi muutenkaan väliä, koska kaikille kahvilanpitäjille on määrätty sama avokätinen kate.

Mitään syytä innovoida tai erikoistua ei siis olisi, koska kahvilan tulos ei riippuisi tällaisista asioista lainkaan. Suur- tuotannon etujen saavuttaminen tai brändin luominen ketjuuntumalla olisi mahdotonta, koska jokainen luvanhaltija voisi operoida vain yhtä kahvilaa. Paitsi tietenkin Yliopiston Kahvila, jolla on omat säännöt. Ulkopuolisen rahoituksen

hankkiminen olisi mahdotonta, koska osakeyhtiömuotoinen toiminta olisi kiellettyä.

On ilmeistä, että tällaisella reseptillä²¹ saataisiin aikaan tilanne, jossa kahvi olisi älyttömän kallista, sitä saisi harvoista paikoista ja kahvilatoiminta olisi äärimmäisen tehotonta. Harvat etuoikeutetut luvalliset kahvilanpitäjät olisivat rikkaita ja taistelisivat kynsin hampain etuoikeuksistaan.

On myös mahdotonta uskoa, että tällainen kahvila-sääntely olisi poliittisesti mahdollista. Mikään puolue tuskin kannattaisi tällaista järjestelmää, joka rikastuttaa muutamia kahvilayrittäjiä kaikkien muiden kustannuksella. Kahvilalupia myöntävä lautakunta olisi tiukan syynin kohteena ja kaikkeen sen toimintaan suhtauduttaisiin epäilevästi.

Lobbaamista myös apteekki-alalla

Järjestelmän vaikutukset apteekki-alalla ovat luonnollisesti täsmälleen samanlaiset kuin kahvila-alalla. Asia on hyvin tiedossa, esimerkiksi kilpailuviranomaiset ovat yrittäneet edistää muutosta. Tästä huolimatta nykyiselle apteekkisääntelylle löytyy sen verran kannatusta, että se jatkaa elämäänsä. Miksi?

Tärkeä syy on tietysti se, että luvan- haltijoilla ja tulevilla luvan- haltijoilla on vahvat kannustimet ylläpitää järjestelmää. Jokainen apteekkari hyötyy järjestelmästä tuntuvasti. Sen sijaan meidän kärsijöiden on vaikea järjestäytyä, koska järjestelmän kustannukset ovat jokaiselle yksittäiselle ihmiselle pieniä, vaikka kokonaisuutena suuria²².

Tästä puhuttiin jo taksilupien yhteydessä. Mistä on kysymys? Ajatellaan taas, että Liisalla on kaupungin ainoa apteekkilupa. Hänelle se on hyvin arvokas, sanotaan vaikkapa että apteekkiluvan arvo on 100 000 euroa. Siis jos apteekkitoiminta vapautettaisiin kaupungissa, Liisa menettäisi 100 000 euroa.

Liisan monopoli aiheuttaa luonnollisesti kärsimyksiä kaupunkilaisten keskuudessa. Sanotaan vaikka, että kaupungissa on 200 000 asukasta, jotka kaikki kärsivät monopolista 1 euron verran kukin. Jokainen asukas siis saisi 1 euron hyödyt, jos apteekkitoiminta vapautettaisiin. Hyödyt tulisivat alhaisemmista hinnoista, paremmasta saatavuudesta jne.

Apteekkimonopolin haitta kaupungissa on siis 100 000 euroa. Se on kaupunkilaisten menetysten, siis 200 000 euroa, ja Liisan hyötyjen erotus. Markkinoiden vapauttamisesta saataisiin siis tämän suuruinen hyvinvoinnin lisäys.

Kaupunginvaltuusto harkitsee apteekkitoiminnan vapauttamista (esimerkkikaupungissamme sääntely on paikallista). Kaupunginvaltuustoon voi vaikuttaa lobbaamalla (tai ihan vaikka lahjomalla). Lobbaaminen / lahjominen on kuitenkin kallista. Osapuoli, joka lobbaa enemmän eli suuremmalla summalla, saa tahtonsa läpi²³. Liisa lobbaa sääntelyn puolesta ja kansalaisten järjestö sitä vastaan. Kumpi voittaa?

On aika selvää, että Liisa voittaa. Liisan kannattaa koska tahansa maksaa esimerkiksi 20 000 euroa lobbauksesta, jos sen avulla saa pitää sääntelynsä. Yhdenkään kansalaisen ei

Meidän kärsijöiden on vaikea järjestäytyä, koska järjestelmän kustannukset ovat jokaiselle yksittäiselle ihmiselle pieniä, vaikka kokonaisuutena suuria.

kannata laittaa yhtä euroa enempää lobbaamiseen, koska suurin osa hyödyistä menee muille kaupunkilaisille. Itse asiassa kenenkään ei kannata osallistua edes näin suurella summalla, koska oma osallistuminen ei juuri vaikuta lopputulokseen. Näin ollen kansalaisjärjestön pitäisi saada lahjoituksia kymmeniltä tuhansilta kaupunkilaisilta, jotta se saisi kasaan esimerkiksi Liisan 20 000. Tällaisen keräyksen järjestäminen on erittäin vaikeaa. Ja heti kun rahat on saatu kasaan, Liisa voi lisätä omaa summaansa.

Kaikki tajuavat jo etukäteen, että näin käy. Kukaan ei siksi vaivaudu pistämään keräystä pystyyn, ja Liisa saa pitää monopolinsa ihan ilmaiseksi.

Tarinan opetus soveltuu hyvin apteekkilobbauksen ymmärtämiseen. Apteekkilupien haltijoiden on suhteellisen helppo järjestäytyä ajamaan omia etujaan, koska kaikilla on iso hyöty luvasta. Sen sijaan haitat on ripoteltu yli kaikkien suomalaisten. Yksittäisellä ihmisellä ei ole kannustinta osallistua sääntelyn purkamisen ajamiseen, koska hänen hyötynsä sääntelyn purkamisesta on pieni.

Kun kahvilaesimerkin esittää julkisesti, niin luultavasti saa kuulla, että lääkeala on aivan erityislaatuinen ja että sen vertaaminen kahviloihin on naurettavaa. Minusta ei ole. Käsitellään kuitenkin muutamia lääkealan sääntelyn puolesta esitettyjä argumentteja.

Lääkealan erityisluonne ja sääntely

Ensimmäinen on varmaankin se, että lääkkeiden myynti ei ole kahvin myyntiä, koska se vaatii asiantuntemusta. Kuka tahansa ei voi turvallisesti myydä lääkkeitä vaan myyjän täytyy olla asiantuntija. Tämän vuoksi apteekissa tulee olla töissä farmaseutteja ja johtajan on syytä olla proviisori.

Kenties tämä pitää paikkansa, vaikka voidaankin perustellusti kysyä, mitkä kaikki apteekkien toiminnot vaativat mitään asiantuntemusta. Kysymykseen vastaaminen vaatisi huolellista empiiristä tutkimusta. Mutta sovitaan, että näin on: jokaisessa apteekissa tarvitaan proviisori. Tarkoittaako tämä, että jokaisen apteekin pitää olla proviisorin omistama ja henkilöyrittäjä? Ei tietenkään. Matkustajalentokonetta lentämään tarvitaan lentäjä, mutta ei kukaan ole sitä mieltä, että lentoliikenne olisi organisoitava niin, että jokainen lentokone on kapteenin omistama henkilöyrittäjä.

On täysin mahdollista, että edellytetään että jokaisessa apteekissa on proviisori, mutta että kuka tahansa saa perustaa ja omistaa apteekin. Ei ole mitään syytä myöskään sille, että sama henkilö tai henkilöt eivät voisi omistaa osakeyhtiömuotoista apteekkiketjua ja palkata jokaiseen myymälään riittävää määrää asiantuntijoita.

Ketjuuntuminen on taloudellisesti hyödyllistä muunkin vähittäiskaupan alalla ja niin se olisi varmasti myös lääke-markkinoilla. Vapailla markkinoilla varmasti monet apteekkiyrittäjien omistajista ja johtajista olisivat proviisoreita, mutta eivät kaikki. Kukaan ei pidä ihmeellisenä, että esimerkiksi

Buranaa valmistavaa Orionia johtaa diplomi-insinööri. Ei pitäisi olla yhtään sen ihmeellisempää jos apteekkiketjun toimitusjohtaja olisi koulutukseltaan jotain muuta kuin proviisori.

Hintasääntelyn purkaminen

Lääkkeiden vähittäismarkkinoille pääsyn vapauttaminen ei pelkästään ratkaisisi ongelmaa. Se edellyttäisi myös hintasääntelyn purkamista, jolloin hinnat ja palvelutaso voisivat vaihdella apteekista toiseen. Nykyisen sääntelyn yhtenä tavoitteena on sama palvelu- ja hintataso joka paikassa, mikä on täysin päätöntä. Hintamekanismi on keskeinen kanava, jota pitkin kilpailun hyödyt valuvat lääkkeiden ostajille.

Eri paikoissa pitääkin olla eri hinnat ja erilainen palvelu. Ne apteekit, jotka toimivat tehokkaasti, voivat pyytää alempia hintoja kuin tehottomat ja siten viedä tehottomien asiakkaat. Apteekit voivat erikoistua alueellisesti ja eri väestöryhmiin ja pyytää erilaisia hintoja. Helsingin keskustassa olevan 24 h -apteekin hintojen pitääkin öisin olla erilaiset kuin nettiapteekin.

Mutta eikö tämä ole hirvittävä tasa-arvo-ongelma? Mitä jos syrjäseuduilla asuvat joutuvat maksamaan enemmän kuin kaupungeissa asuvat? Ei ole lainkaan varmaa, että tämä on väärin. Lääkkeet maksavat kenties syrjäseudulla enemmän, mutta asuminen taas on kalliimpaa kaupungissa. Mutta jos alueellista lääkehuollon tasa-arvoa pidetään ongelmana, niin tuetaan ihmeessä syrjäseutujen asukkaiden lääkeostoja. Jos huoltoa on muuten vaikea järjestää, hoidetaan syrjäseutujen lääkejakelu viranomaistyönä esimerkiksi terveyskeskusten kautta. Ei tuhoata koko maan lääkemarkkinoita yksittäisten poikkeusten vuoksi.

Samoin jos ongelmana ovat sosioekonomiset erot, hoidetaan ongelma sosiaaliturvajärjestelmän kautta. Ei ole mitään järkeä ylläpitää hyvinvointia tuhoavaa sääntelyjärjestelmää tulonjakovaikutusten vuoksi. Tulonjako, niin alueellinen kuin muukin kannattaa hoitaa aivan muuten kuin sääntelyn kautta. Kaikki ymmärtävät tämän ihan hyvin kun on puhe muista hyödykkeistä.

Esimerkiksi ruokahuolto on ihmisille vähintään yhtä tärkeää kuin lääkehuolto. Silti kukaan ei kannata päivittäistavarakaupan tiukkaa määrä- ja hintasääntelyä. Kaikki tajuavat, että vähävaraisten ruoansaannin tukeminen kannattaa hoitaa tulonsiirtojen, ei sääntelyn avulla.

Entä KELA:n lääkekorvaus- ja viitehintajärjestelmät²⁴? Ei ole mitään syytä, miksei näitä voitaisi vähän muuttamalla saada yhteensopiviksi markkinaehtoisen järjestelmän kanssa. Järjestelmä pitäisi vain toteuttaa niin, ettei se vie apteekilta kannustimia alentaa hintoja tai kuluttajilta kannustimia etsiä parasta apteekkia²⁵.

Suomi, jossa kuka tahansa saa perustaa apteekin

Millainen siis olisi Suomi, jossa kuka tahansa saisi perustaa apteekin? Apteekkeja olisi paljon nykyistä enemmän, ja ne

Ei ole mitään järkeä ylläpitää hyvinvointia tuhoavaa sääntelyjärjestelmää tulonjakovaikutusten vuoksi.

sijaitsisivat paikoissa joissa on paljon ihmisiä. Hinnat olisivat palvelutasoon nähden nykyistä halvempia ja hinnat vaihtelisivat apteekkien välillä. Markkinoilla olisi myös isoja ketjuja, joista osa varmaankin kansainvälisiä. Apteekit olisivat turvallisia ja asiantuntevia. Mitään pahaa ei tapahtuisi. Asiat olisivat vain vähän paremmin kuin nyt.

SUOMI, JOSSA EI OLE RAHAPELIMONOPOLEJA

Monopolikolmikko

Rahapelien järjestäminen on Suomessa täysin suljettu toimiala. Alalla toimii kolme lainsäädännöllä määrättyä monopolia. Veikkaus järjestää veikkauspelejä, Raha-automaattiyhdistys RAY harjoittaa peliautomaatti- ja Fintoto hevospelitoimintaa. Suuri osa ihmisistä on niin tottunut tähän asianlaitaan, että ei edes osaa kuvitella elämää ilman niitä. Monopolit ovat myös tiukasti kietoutuneita niin poliittiseen järjestelmään kuin järjestötoimintaan kuin lahjoitusvarojensa kautta, että harvoin kukaan edes kyseenalaistaa niiden järkevyyttä julkisesti. Mutta yritetään silti miettiä, millainen Suomi olisi, jos rahapelimonopoleja ei olisikaan olemassa.

Rahapeli tuotot ovat ihan tavallisia verovarvoja

Asia, joka rahapelimonopoleista puhuttaessa usein unohtuu, on että niillä kerättävät tuotot ovat verorahoja. Tätä ei monestikaan korosteta julkisessa keskustelussa. Peliyhtiöiden tuottoja pidetään jotenkin eri asiana kuin muita julkisia rahoja. Ne ovat muka outoa ilmaista rahaa, joka voidaan käyttää löyhemmin perusteina kuin muut verovarvat. Tosiasiassa peliyhtiöiden tuotot ovat ihan samanlaista julkista rahaa kuin kaikki muutkin julkiset varat. Tuottoja käytetään kattamaan julkisia menoja, jotka pitäisi muuten kattaa joillakin muilla veroilla. Asian voi myös ajatella toisin päin: jos tuotot käytettäisiin yleisiin julkisiin menoihin, veroja voitaisiin alentaa tuottojen summalla.

Koska peliyhtiöiden tuotot ovat ihan tavallisia verovarvoja, ne pitäisi jakaa samoin perusteina kuin muutkin julkiset varat. Jos ehdotettu käyttökohde on sellainen, ettei siihen pitäisi käyttää verovarvoja, ei siihen pidä käyttää myöskään pelituottoja. Jos poliittisesti kytkeytynyttä yhdistystä tai lobbauksjärjestöä ei pidä tukea verovarvoilla, ei sitä pidä tukea pelituotoillakaan.

Samoin jos jokin kohde on riittävän arvokas verovarvojen käyttöä varten, se on riittävän arvokas myös pelivarvoilla rahoitettavaksi. Jos tulonsiirrot köyhille tai sairaalat ovat tärkeämpiä verovarvojen käyttökohteita kuin ooppera, ovat ne myös tärkeämpiä pelituottojen käyttökohteita.

Otetaan köyhiltä, annetaan rikkaille

Koska pelituotot ovat verovarvoja, ne pitää siis käyttää samojen periaatteiden mukaisesti kuin muutkin julkiset varat. Mutta ne pitää myös kerätä samojen periaatteiden mukaisesti kuin muut verovarvat. Jos yleisesti pidetään huonona veroja ja tulonsiirto-

ja, jotka siirtävät rahaa köyhiltä rikkaille, täytyy tätä kriteeriä soveltaa myös rahapeli tuottoihin.

Rahapeliyhtiöiden monopolivoitot ovat hyvin regressiivinen tapa kerätä veroja. Regressiivinen vero on muuten ikään kuin progressiivisen veron vastakohta, toisin sanoen vero, jossa köyhien veroaste on suurempi kuin rikkaiden.

Tarkkaa laskelmaa regressiivisyyden asteesta ei ole, mutta jonkinlaisen kuvan saa katsomalla esimerkiksi Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen rahapeli tutkimusta. Uusin tutkimus on vuodelta 2011²⁶. Tutkimuksesta selviää, että rahapeleihin käytetyn rahamäärän osuus tuloista on sitä pienempi, mitä suuremmat nettotulot henkilöllä on. Osuus on melkein kaksinkertainen alle 1000 euroa kuussa nettoavilla verrattuna yli 2000 euroa tienäviin. THL:n tutkimus jättää paljon toivomisen varaa, mutta tulos on varmasti karkeasti oikeasuuntainen.

Verotus tapahtuu rahapeliyhtiöiden kautta suureksi osaksi monopolihinnonmuutoksen muodossa. Kuten kaupungin ainoa taksi, myös kaupungin ainoa rahapeliyhtiö voi periä tuotteistaan korkeita hintoja. Kuten edellä todettiin, nämä korkeat hinnat ovat ihan samanlaista verotusta kuin vaikkapa arvonlisäverolla korotetut hinnat. Rahapeli vero vain kohdistuu pelien pelaajiin, ja köyhät pelaavat näitä pelejä rikkaita enemmän, vero on siis regressiivinen.

Tätä ominaisuutta korostaa tietenkin se, että rahat eivät suureksi osaksi mene tavanomaiseen julkiseen pottiin, josta esimerkiksi sosiaaliturva ja terveydenhuolto rahoitetaan. Sen sijaan rahat jaetaan erilaisiin hyviin tarkoituksiin, kuten kulttuuriin, urheiluun ja järjestötoimintaan. Näitä kuluttavat tietysti jossakin määrin kaikki väestöryhmät, mutta keskimääräistä paremmin toimeentulevat kuitenkin enemmän kuin vähemmän varakkaat.

Tämä pitää paikkansa erityisesti kulttuurin, mutta myös urheilun alalla. Niinpä koko järjestelmä toimii tulonsiirtona köyhiltä rikkaille. Ainakaan tältä osin se ei siis noudata veropolitiikan yleisiä tavoitteita.

Rahapeli tuottoja hukataan

Paitsi että rahoja siirretään huono-osaisilta hyväosaisille, osa niistä käytetään täysin älyttömiin tarkoituksiin. Erilaiset puolueisiin kytkeytyvät tai lobbaukseen erikoistuneet järjestöt ovat yksi esimerkki. Näiden tukeminen on kylläkin vähentynyt viime vuosina. Kenties järjettömin esimerkki on Fintoto, jonka tuotto käytetään hevoskasvatukseen ja –urheilun edistämiseen. On hämmästyttävää, että aikana jolloin julkisia menoja joudutaan leikkaamaan, kukaan ei kiinnitä huomiota tähän lähinnä irvokkaaseen julkisten varojen käyttöön.

Onko monopoli hyvä tapa vähentää pelaamisen haittoja?

Rahapelimonopoleja puolustetaan voimakkaimmillaan sillä, että niillä vähennetään uhkapelien haittoja. Haittojen vähentämiseen ei kuitenkaan tarvita monopoleja. Uhkapeleihin voi tosiaan liittyä erilaisia ulkoisvaikutuksia, joiden vuoksi markkinoita ei

Peliyhtiöiden tuottoja pidetään jotenkin eri asiana kuin muita julkisia rahoja. Ne ovat muka outoa ilmaista rahaa, joka voidaan käyttää löyhemmin perusteina kuin muut verovarvat.

kannata täysin vapauttaa. Mutta näitä olisi tietenkin syytä tutkia empiirisesti, esimerkiksi erilaisten kokeilujen avulla.

Ei ole täysin selvää, miten uhkapelaamista pitäisi rajoittaa edes olettaen että sitä pitää rajoittaa. Toisin kuin vaikkapa tupakan sääntelyssä, ei ole ilmeistä miten hintatason korottaminen vaikuttaa. Pelaamisen hintahan muodostuu suureksi osaksi voittojen ja panosten suhteesta. Ei liene varmaa, että haittoja vähennetään parhaiten tekemällä peleistä sellaisia, että niissä häviää keskimäärin enemmän rahaa samalla panoksella.

Voi olla, että valvonta ja saatavuuden rajoittaminen ovat hintasääntelyä järkevempää politiikkaa. Olipa oikea politiikka sitten hintatasoon, valvontaan tai saatavuuteen liittyvää, kaikki tavoitteet on mahdollista saavuttaa ilman monopoliyhtiöitä sääntelemällä sopivalla tavalla yksityisesti toimivia markkinoita, jolle on vapaa pääsy. Haittojen vähentämisen näkökulmasta näyttäytyy myös varsin erikoisena se tosiasia, että Veikkaus on yksi Suomen suurimmista mainostajista²⁷.

Jos halutaan vaikuttaa hintoihin, yksityisiä toimijoita voidaan verottaa samaan tapaan kuin muitakin toimialoja, joilla on negatiivisia ulkoisvaikutuksia. Jos halutaan, tämä voidaan vieläpä tehdä niin, että kerätyt rahat jaetaan takaisin samoille väestöryhmille, jotka pelaavat ja siis kokevat myös pelaamisen haitat.

Toisin sanoen rahat voidaan jakaa kulttuurin, urheilun ja hevoskasvatuksen sijasta takaisin niille väestöosille, jotka pelejä pelaavat. Kulttuuri, urheilu ja hevoskasvatus voisivat sitten kilpailla julkisesta rahoituksesta samalla areenalla kuin muutkin hyvät asiat, eli poliittisessa päätöksenteossa.

Jos taas halutaan vaikuttaa saatavuuteen ja valvontaan, yksityisten yritysten tuottamien palvelujen myynti voidaan sallia vain samoissa paikoissa, joissa nyt tarjotaan monopoliyhtiöiden pelejä. Mahdollisuus vaikuttaa saatavuuteen ja valvontaan on toki internetin aikana vaikeaa, mutta tämä ei mitenkään liity siihen, onko meillä monopoli vai ei.

Mitä hyötyjä monopolien purkamisesta sitten olisi?

Kilpailullisilla markkinoilla samoilla panoksilla saatavat voitot olisivat taatusti suurempia. Osa tästä hyödystä voitaisiin varmasti siirtää pelaajille haittavaikutusten lisääntymättä. Keskeinen hyöty olisi myös monopoliin, varsinkin julkiseen monopoliin liittyvän tehottomuuden poistuminen. On ilmeistä, että rahapelitoiminta on nykyisellään tehotonta.

Monopoliorganisaatiot ovat suuria, ja täynnä erilaisia rönsyjä. Kustannustaso on kilpailullisia yrityksiä korkeampi. Merkittävä osa yhtiöiden energiasta kuluu lobbaukseen oman aseman puolesta poliitikkojen ja kansalaisten suuntaan. Tämä paitsi kuluttaa resursseja tuottamattomaan toimintaan, rapauttaa poliittisen päätöksenteon luotettavuutta.

Media on täynnä ”hyvän tahdon pelejä” –tyyppisiä kampanjoita, joiden ainoa tarkoitus on vakuuttaa ihmisiä nykyjärjestelmän autuudesta. Rahapeliyhtiöitä valvovat poliittiset hallintoneuvostot. Johtajiksi valikoidaan liike-elämän ammattilaisten sijasta entisiä poliitikkoja. Kaikesta tästä päästäisiin eroon, jos monopoleista yksinkertaisesti luovuttaisiin.

Millainen Suomi sitten olisi ilman rahapelimonopoleja? Pelaaminen olisi aika lailla samanlaista kuin nyt. Voittojen suhde panoksiin olisi korkeampi. Köyhien pelaajien rahoja siirtyisi vähemmän rikkaille ja häviäisi vähemmän julkisten monopolien syövereihin. Uhapelien saatavuus ja valvonta voitaisiin pitää halutulla tasolla. Kaikki olisi aika samanlaista kuin nytkin, asiat olisivat vain vähän paremmin.

LOPUKSI

Kirjoituksessa tarkasteltiin neljää suljettua tai säänneltyä toimialaa. Kaikilla toimialoilla sääntely on hyvin vakiintunutta. Jopa niin vakiintunutta, että on vaikea kuvitella Suomea jossa asiat olisivat toisin. Kaikilla toimialoilla sääntelystä hyötyvät tahot ovat onnistuneet vakuuttamaan suuren osan ihmisistä sääntelyn hyödyllisyydestä. Aika yksinkertainen taloudellinen analyysi osoittaa kuitenkin, että sääntelystä on oikeasti lähinnä haittaa. Sääntelyn tavoitteet eivät joko ole tavoittelemisen arvoisia tai ne voidaan saavuttaa paljon tehokkaamminkin. Sääntelyn purkaminen ei olisi hullunrohkea teko, joka johtaisi katastrofiin tai mullistukseen. Päinvastoin, se johtaisi tilanteeseen, jossa asiat olisivat muuttuneet vähän paremmiksi.

Sama pätee moneen muuhunkin asiaan, jota tässä analyysissä ei käsitelty. Yksi tärkeimmistä on kaavoitus, jonka kankeus jarruttaa koko Suomen kehitystä. Alkoholia koskeva sääntely on monen arkielämää vaikeuttava asia. Markkinamekanismeja, kuten huutokauppoja tai tiemaksuja voitaisiin käyttää paljon nykyistä enemmän byrokraattisen päätöksenteon asemesta.

Suomi, jossa olisi vähemmän sääntelyä ja enemmän markkinoita, olisi vähän parempi Suomi.

KIRJALLISUUTTA

- Apteekkariliitto (2014): Vuosikatsaus 2014. <http://www.apteekkariliitto.fi/liitto/vuosikatsaukset.html>. Viitattu 10.6.2015.
- Balafoutas, L., Beck, A., Kerschbamer, R. ja Sutter, M. (2013): What Drives Taxi Drivers? A Field Experiment on Fraud in a Market for Credence Goods. *Review of Economic Studies*, 80: 876-891.
- Landsburg, S. (1993): *The Armchair Economist*. Free Press.
- Berry, T., Waldfogel, J. (1999): Public radio in the United States: does it correct market failure or cannibalize commercial stations?, *Journal of Public Economics*, 71: 89-211.
- Feeney, M. (2015): Is Ride-Sharing Safe? *Cato Policy Analysis* 767.
- Fimea (2015): Apteekki- ja sivuapteekkiluvat. http://www.fimea.fi/apteekit/apteekki-ja_sivuapteekkiluvat/. Viitattu 10.6.2015.
- Greenstone, M., Hornbeck, R., and Moretti E. (2010): "Identifying agglomeration spillovers: Evidence from winners and losers of large plant openings." *Journal of Political Economy* 118: 536-598.
- Helsingin Sanomat (2015a): Taksin voi nyt tilata pääkaupunkiseudulla älypuhelimella. 20.5.2015. <http://www.hs.fi/kaupunki/a1305956640496>. Viitattu 10.6.2015
- Helsingin Sanomat (2015b): Taksiliitto: Uusi kimppakyytipalvelu puolittaisi taksimatkan hinnan. 9.6.2015. <http://www.hs.fi/kotimaa/a1433820565654>. Viitattu 10.6.2015
- Kilpailu- ja kuluttajavirasto (2014): Aloite taksiliikennelain muuttamiseksi. <http://www.kkv.fi/ratkaisut-ja-julkaisut/aloitteet-lausunnot-ja-kannanotot/2014/14.4.2014-kkvn-aloite-aloite-taksiliikennelain-muuttamiseksi/> Viitattu 6.6.2015.
- MTV3 (2014): Hittisarjayhtiö HBO:n ja Ylen yhteistyö päättyy. <http://www.mtv.fi/uutiset/kulttuuri/artikkeli/yle-hittisarjayhtio-hbo-n-ja-ylen-yhteistyopaattyy/4621922>. Viitattu 6.6.2015.
- Olsen, Mancur (1990): How Bright Are the Northern Lights? <http://mobergpublications.se/other/olson.htm>.
- Press Gazette (2008): Guardian-owning Scott Trust to fold after 72 years. 8.10.2008. <http://www.pressgazette.co.uk/node/42189>. Viitattu 10.6.2015
- Krugman, P., Wells, R. (2005): *Microeconomics*, 3rd edition. Worth Publishers.
- Stiglitz, J. (2000): *Economics of the Public Sector*. Norton.
- TNS Gallup (2015): Mediamainonnan määrä 2015/Q1. https://www.tns-gallup.fi/sites/default/files/lehdistotiedote_mediamainonnan_maara_kvartaali_q1_2015.pdf. Viitattu 11.6.2015
- Turja, Tuomo, ym. (2012): Suomalaisten rahapelaaminen 2011. THL Raportti 14 / 2012.
- Valliluoto, S. (2012): Lääkehuollosta lääkemarkkinoihin. Kilpailuviraston selvityksiä 2/2012.

VIITTEET

- 1 Landsburg (1993)
- 2 Stiglitz (2000).
- 3 Berry ja Waldfogel (1999)
- 4 Tässä ei oteta huomioon verotuksen hyvinvointitappiota, ks. yritystukia käsittelevä analyysi.
- 5 Berry ja Waldfogel (1999)
- 6 MTV3 (2014)
- 7 Greenstone ym. (2013), Bloom ym. (2014).
- 8 Tässä ei taaskaan oteta huomioon verotuksen kustannuksia, ks. yritystukianalyysi.
- 9 Esim. Stiglitz (2000), luku 8.
- 10 Esimerkiksi brittiläistä vasemmistolaisista laatu-lehteä *The Guardian* –julkaiseva Scott Trust Limited –yhtiö ei jaa osinkoja ja sen säännöt kieltävät ketään yksityishenkilöä hyötymästä yhtiöstä, ks. Press Gazette (2008).
- 11 Esim. Landsburg (2007).
- 12 Krugmanin ja Wellsin (2005) mikrotaloustieteen oppikirjassa on kokonainen luku (luku 4) määräsääntelyn haitoista. Luvun mittaisena esimerkkinä toimivat New Yorkin taksimarkkinat. Suositeltavaa luettavaa.
- 13 Balafoutas ym. (2013)
- 14 Feeney (2015)
- 15 Helsingin Sanomat (2015a)
- 16 Helsingin Sanomat (2015b)
- 17 Apteekkariliitto (2014).
- 18 Fimea (2015)
- 19 Farmasian alalla myönnetään kahdentasoisia perustutkintoja. Alempi korkeakoulututkinto on farmaseutin tutkinto ja ylempi on proviisorin tutkinto.
- 20 KKV (2014)
- 21 Pyydän anteeksi tahatonta vitsiä.
- 22 Esim. Olsen (1990).
- 23 Esimerkki ei oikeastaan muutu, jos sallitaan, että valtuusto on enemmän taipuvainen tekemään oikean ratkaisun kuin väärän.
- 24 Viitehintajärjestelmä tarkoittaa karkeasti sitä, että KELA:n lääkekorvaus määräytyy halvimman lääkevaihtoehdon mukaan. Siis jos esimerkiksi samaa vaikuttavaa ainetta on saatavissa useina eri hintaisina lääkkeinä, korvaus määräytyy halvimman mukaan. Ks. KKV (2014).
- 25 Lääkemarkkinoihin liittyy monta muutakin kiinnostavaa kysymystä, kuten esimerkiksi tukkimarkkinoiden sääntely, sairaalamarkkinat ja apteekkien ulkopuolisen lääkkeiden myynnin salliminen. Näitä ei valitettavasti voida käsitellä tässä.
- 26 Turja ym. (2012)
- 27 TNS Gallup (2015).

SÄÄNTELY YRITTÄJILLE RASKAAMPI TAAKKA KUIN VEROTUS

JOHDANTO

Sääntelystä ja sen vaikutuksista talouteen puhutaan paljon, mutta asiasta puhuvat usein lähinnä poliitikot. Meitä kiinnosti selvittää, miten harmillisena tai vaivalloisena yrittäjät itse sen kokevat. Siksi tämän yritystoimintaa koskevan analyysisarjan kolmas osa antaakin puheenvuoron yrittäjille itselleen. Analyysi perustuu 13.-15.6.2015 tehtyyn kyselytutkimukseen¹.

Tutkimuksessa kysyttiin yrityksiltä kysymyksiä verotuksesta ja sääntelystä. Tulokset olivat mielenkiintoisia. Yleisenä tuloksena oli, että sääntely koettiin verotusta suurempana liiketoiminnan esteenä. Kenties ajatuksia herättävin tulos oli se, että joka toinen vastaaja kertoi, että yrityksellä olisi odottamassa investointiprojekti, joka voitaisiin kannattavasti toteuttaa kahden seuraavan vuoden aikana, mikäli sääntelyä lievennettäisiin.

Olisi jokseenkin uskomatonta, jos suurin osa sääntelyn estämisestä investointiprojekteista olisi sillä tavalla vahingollisia, että niiden estäminen olisi yhteiskunnallisesti toivottavaa. Vahingollisuus on kuitenkin ainoa järkevä taloudellinen perustelu sille, että nämä investoinnit estetään sääntelyllä.

Kyselyn perusteella ei voida esittää tarkkaa arviota siitä, millainen taloudellinen vaikutus olisi investointien esteiden poistamisella. Mutta tiedossa, että joka toisella pk-yrityksellä on odottamassa investointiprojekti, joka voitaisiin käynnistää käytännössä heti, jos sääntelyä purettaisiin, on päätöksentekijöille todellista miettimisen aihetta.

Pitää myös muistaa, että vaikka sääntelyn vähentämisestä on puhuttu paljon, sääntely on lisääntynyt esimerkiksi rakennuslalla hiljattain merkittävästi.

Kyselyn perusteella sääntelyn suorat kustannukset ovat myös merkittäviä. Jäljempänä esitetyn karkean laskelman mukaan pk-sektorilla käytetään sääntelyn vaatimaan hallinnointityöhön useita satoja miljoonia euroja.

Sääntely vaikuttaa yritysten liiketoimintaan laajasti. Kysyttäessä sitä, mikä on suurin liiketoiminnan este, yli 50 %vastaajista mainitsi jonkun sääntelymuodon. Verotusta piti suurimpana esteenä noin 40 %.

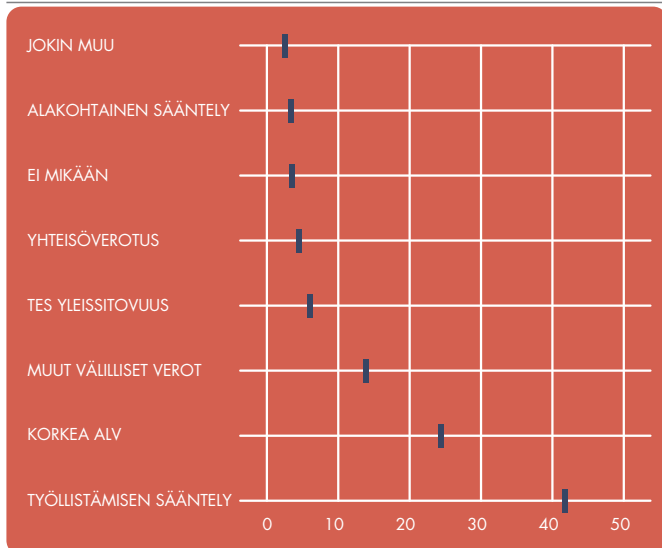
Yrityksiltä kysyttiin myös, valitsisivatko nämä mieluummin 2 prosenttiyksikön alennuksen yhteisöveroasteeseen vai heitä eniten vaivaavan sääntelyn vähentämisen. Lähes 80 % yrityksistä olisi pitänyt yhteisöveron ennallaan ja purkanut sääntelyä. Vastaukseen voi tietenkin osaltaan vaikuttaa huono taloustilanne, joka on aiheuttanut sen, että moni yritys maksaa vähän yhteisöveroa. Yhteisöveron tuotto on noin 4 miljardia euroa, ja Keskuskauppakamarin mukaan² suuret yritykset maksavat tästä noin puolet. Pk-sektorin maksettavaksi jää siis 2 miljardia. Kaksi prosenttiyksikköä vastaa noin kymmenesosaa tästä, eli noin 200 miljoonaa euroa. Tämä varsin epätielleellinen laskelma antaa jonkinlaisen alarajan sille summalle, jonka yrittäjät olisivat valmiit maksamaan pelkästään liiketoimintaa eniten haittaavan yksittäisen sääntelymuodon poistamisesta.

Sääntely vaikeuttaa myös yritysten mahdollisuutta investoida kannattavasti.

Seuraavissa luvuissa käsitellään kyselytutkimuksen tuloksia tarkemmin.

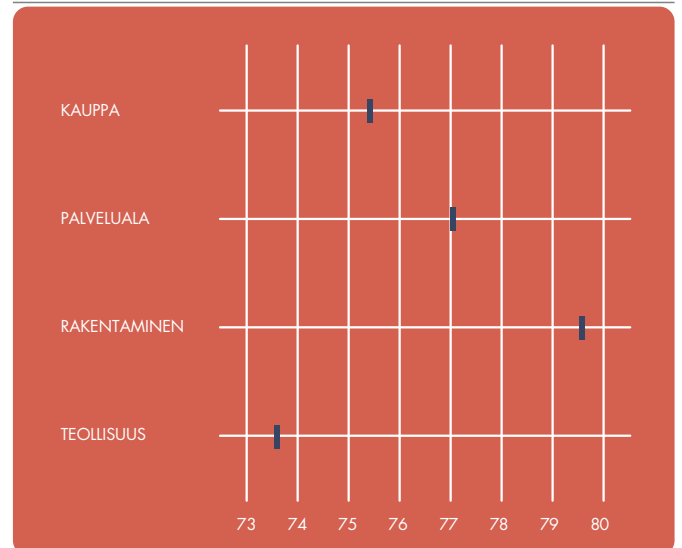
KUVIO 1

Suurimmat liiketoiminnan esteet (Prosenttia vastaajista)

KUVIO 2

Yritykset, jotka valitsisivat sääntelyn purun yhteisöveron alentamisen sijasta (Prosenttia vastaajista)

SÄÄNTELY JA VEROTUS YRITTÄJIEN VASTAUKSISSA

Kyselytutkimuksessa sääntely määriteltiin laajasti tarkoittamaan mitä tahansa lainsäädäntöä, hallinnollista tai työehtosopimuksen määräystä, joka koskee yrityksen toimintaa. Sääntelyksi luettiin esimerkiksi kaikki palkkausta, työaikaa, työsuojelua, ympäristönsuojelua, kirjanpitoa, irtisanomista, takaisinottoa jne. koskevat määräykset.

Kuten sanottua, yli puolet vastaajista mainitsi suurimpina liiketoiminnan esteenä jonkin sääntelyn muodon. Suurimpia liiketoiminnan esteitä koskevat tulokset on esitetty tarkemmin kuviossa 1.

Kuviosta nähdään, että ylivoimaisesti suurin osa vastaajista piti nimenomaan työllistämistä koskevia sääntöjä suurimpana liiketoiminnan esteenä. Arvonlisävero ja muut välilliset verot olivat toiseksi merkittävimpiä. Kuviosta nähdään, että yrittäjät pitävät nimenomaan välillistä verotusta yritystoimintaa vaikeuttavana asiana, eivätkä yhteisöverotusta.

Yritysten edustajilta kysyttiin siis myös, kumman he valitsisivat, 2 prosenttiyksikön suuruisen yhteisöveron alennuksen vai suurimman taakan aiheuttavan sääntelyn purkamisen. Noin 80 % vastaajista valitsi mieluummin sääntelyn purkamisen. Vastaukset vaihtelivat jonkin verran toimialan mukaan. Tämä ilmenee kuvioista 2.

Kaikilla aloilla vastaajat olivat yli 70 % osuudella sääntelyn purkamisen kannalla, mutta rakennusallalla lähes 80 % vastaajista olisi purkanut mieluummin sääntelyä. Vastauksiin vaikuttivat varmaankin rakennusalan hiljattain harmaan talouden torjunnan nimissä tiukennettu sääntely.

Sääntelyn suorat kustannukset ovat nekin merkittävät, mutta eivät luultavasti sääntelytaakan suurin lähde. Tämä ilmenee kuvioista 3, johon on kuvattu sääntelyn käytetty henkilötyöaika yrityksen työntekijämäärän mukaan.

Yrityksiltä kysyttiin, kuinka monta henkilötyötuntia tai -päivää yrityksessä on käytetty sääntelyn vaatimaan hallintoon viimeksi kuluneen kuukauden aikana. Suuressa osassa yrityksiä hallintoon käytetty työmäärä on suhteellisen pieni. Pienimmissä yrityksissä tietenkin pienikin työaika on helposti merkittävä, koska työntekijöitä on vähän.

Kokonaisuutena sääntelyn suora työaikakustannus on merkittävä. Karkeasti laskien³ kyselytutkimukseen vastanneissa yrityksissä käytettiin sääntelyn vaatimaan hallintoihin noin 5.2 tuntia kuukaudessa. Tämä tarkoittaa vuodessa noin 62.4 tuntia. Jos luku yleistetään koskemaan kaikkia Suomen Yrittäjien jäseniä ja käytetään Tilastokeskuksen arviota⁴ työvuoden tunneista, saadaan tulokseksi lähes 2000 henkilötyövuotta. Siis pelkästään Suomen Yrittäjien jäsenyrityksissä käytetään sääntelyn vaatimaan hallintoon 2000 henkilötyövuotta.

Yleistettynä koko Suomen 300 000 pk-yritykseen, luvuksi tulee huimat 12000 henkilötyövuotta. Sääntelyn vaatima hallinto olisi siis aika merkittävä työllistäjä, jos se olisi toimiala. Eurostatin⁵ mukaan työtunnin hinta Suomessa oli 2014 keskimäärin 32.3 euroa. Tämän avulla laskettuna hallintoihin työn kustannuksiksi tulee 600 miljoonaa euroa.

Laskelma on toki karkea, mutta antaa viitettä suuruusluokasta. Sääntely siis paitsi haittaa liiketoimintaa ja estää investointeja, aiheuttaa myös merkittäviä suoria kustannuksia.

Erityisen huomionarvoista on, että kaikissa kokoluokissa on pieni joukko yrityksiä, joissa hallintoon on käytetty paljon

aikaa. Tutkimuksen toimialajaottelu oli sen verran karkea, että on mahdotonta sanoa toimivatko nämä yritykset esimerkiksi jollakin erittäin voimakkaasti säännellyllä toimialalla.

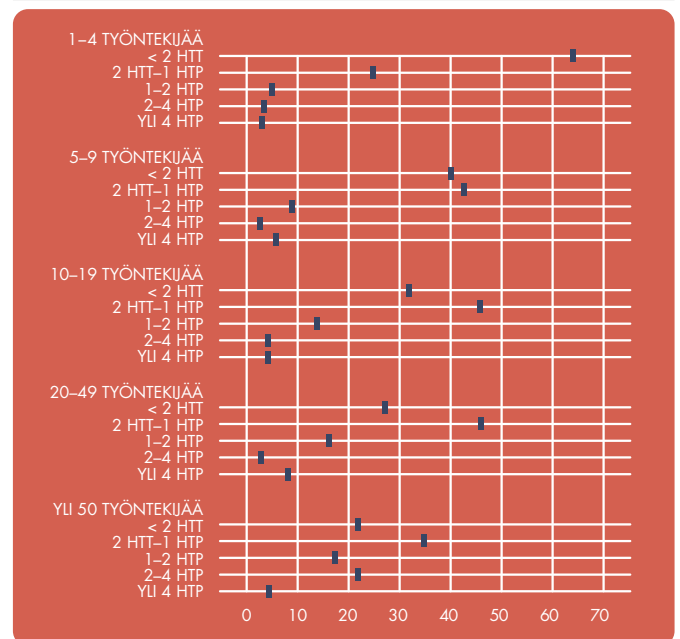
SÄÄNTELY INVESTOINTIEN ESTEENÄ

Sääntely vaikuttaa myös yrittäjien investointihalukkuuteen. Yli puolet vastaajista kertoi, että yrityksessä olisi mahdollista toteuttaa kahden vuoden sisällä jokin investointiprojekti, jos sääntelyä purettaisiin.

Kuviosta 4 ilmenee, että sääntelyn vaikutus investointeihin vaihtelee jonkin verran toimialoittain. Investointeja vähentävä vaikutus on vastausten perusteella suurin rakennusallalla ja teollisuudessa.

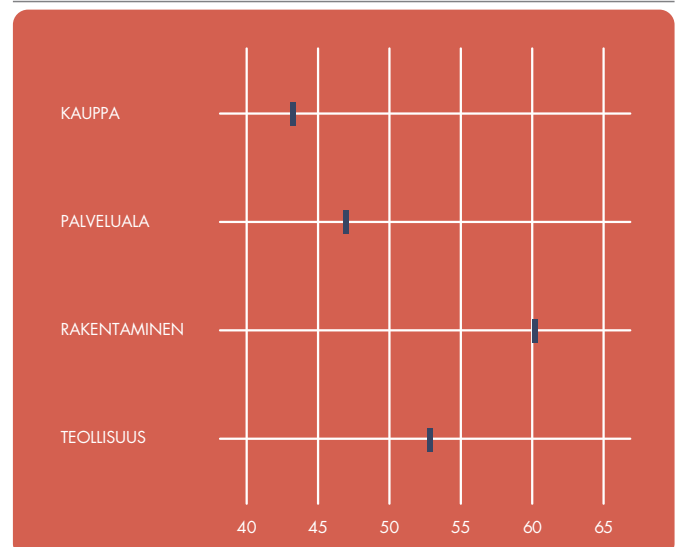
KUVIO 3

Sääntelyn vaatima työaika/kk työntekijämäärän mukaan (Prosenttia vastaajista)

KUVIO 4

Niiden yritysten osuus, jotka voisivat investoida kannattavasti, jos sääntelyä purettaisiin (Prosenttia vastaajista)

HARVA SAA YRITYSTUKEA

Sääntelyä koskevien kysymysten lisäksi kysyimme myös, kuinka paljon vastaajayritykset olivat saaneet yritystukea. Vastausten perusteella tuet keskittyvät harvoille yrityksille, joista osa saa liikevaihtoon nähden merkittävää tukea. Yli 80 % vastaajayrityksistä ei ollut saanut lainkaan tukia. Tulokset on kerätty kuvioon 5.

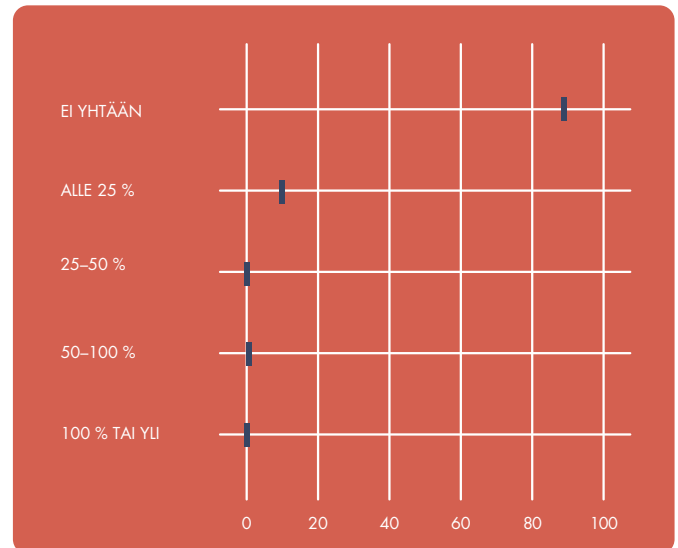
LOPUKSI

Kyselytutkimuksen perusteella sääntely on noussut verotuksen rinnalle ja jopa mennyt sen edelle yrittäjien huolenaiheena. Erityisesti työelämään liittyvä sääntely vaikuttaa merkittävästi yritysten toimintaan esimerkiksi vähentämällä investointihalukkuutta.

Sääntelyn taloudellisia vaikutuksia ei voida selvittää vain yrittäjiltä kyselemällä. Tarvitaan huolellista taloustieteellistä tutkimusta sääntelyn taloudellisista vaikutuksista. Yrittäjäkyselyn perusteella tämä tutkimusteema pitäisi nostaa verotuksen rinnalle tutkimuslaitosten ja yliopistojen tutkimusohjelmissa.

KUVIO 5

Yritystukien suhde liikevaihtoon (Prosenttia vastaajista)

VIITTEET

- 1 Analyysiä varten haastateltiin puhelimitse 709 pientä tai keskisuurta yritystä. Yritykset poimittiin satunnaisotannalla Suomen Yrittäjien jäsenrekisterissä olevista enintään 250 henkilöä työllistävistä yrityksistä. Osa vastaajista vastasi vain osaan kysymyksistä. Puhelinhaastattelut suoritti On-time Research Solutions Oy.
- 2 <http://kauppakamari.fi/2015/02/18/suuret-yhtiot-maksavat-miltei-puolet-yhteisoverosta/>
- 3 Kyselyssä muuttuja oli luokiteltu viiteen luokkaan. Laskelmassa oletettiin, että työaika oli alimmassa luokassa 1 tunti, toiseksi alimmassa 4, sitten 12, 24 ja 32 tuntia. Työpäivän pituudeksi oletettiin 8 tuntia.
- 4 http://tilastokeskus.fi/til/tyti/2013/13/tyti_2013_13_2014-04-01_kat_003_fi.html antaa vuoden työtunneiksi yksityisellä sektorilla noin 1600. Siis kokonaisarvio on $5.2 \times 12 \times 50\,000 / 1600 = 1950$ htv.
- 5 <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/6761066/3-30032015-AP-EN.pdf>

Libera-säätiö on vuonna 2011 perustettu itsenäinen ja puoluepoliittisesti sitoutumaton ajatuspaja, joka tukee ja edistää yksilönvapautta, vapaata yrittäjyyttä, vapaita markkinoita ja vapaata yhteiskuntaa. Sen toiminta koostuu tiedotus- ja julkaisutoiminnasta, tutkimustyöstä ja tapahtumien järjestämisestä. Libera on yksityisesti rahoitettu, toiminnallinen ja yleishyödyllinen säätiö. WWW.LIBERA.FI

